



Osaamista
ja oivallusta
tulevaisuuden
tekemiseen

Aura Leskinen

Vertaistoimijoiden kokemuksia Tukialus-hankkeen toiminnasta osallisuuden näkökulmasta

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan tutkinto-ohjelma

Sosionomi AMK

Opinnäytetyö

9.11.2020

Tekijä Otsikko	Aura Leskinen Vertaistoimijoiden kokemuksia Tukialus-hankkeen toiminnasta osallisuuden näkökulmasta
Sivumäärä Aika	46 sivua + 3 liitettä 9.11.2020
Tutkinto	Sosionomi AMK
Tutkinto-ohjelma	Sosiaalialan tutkinto-ohjelma
Ohjaajat	Lehtori Ulla Saukkonen Lehtori Kirsi Lautala
<p>Opinnäytetyössä selvitetään Tukialus-hankkeen vertaistoimijoiden kokemuksia hankkeessa toimimisesta Helsingissä sekä Tampereella. Opinnäytetyön keskeisessä asemassa on osallisuuden toteutuminen vertaistoimijoiden kokemuksissa. Työelämäkumppani Diakonissalaitoksen Tukialus-hanke toteuttaa etsivää ja jalkautuvaa päihde- ja mielenterveystyötä heikoimmassa asemassa olevien parissa, kohderyhmän luonnollisissa ympäristöissä.</p> <p>Lisäksi opinnäytetyössä selvitetään vertaistoimijoiden näkemyksiä siitä, kuinka hankkeen toimintaa tulisi jatkossa kehittää. Opinnäytetyön aineisto kerättiin laadullisen tutkimusmenetelmän ja kahden ryhmämuotoisen vertaistoimijoille suunnatun teemahaastattelun avulla. Haastatteluihin osallistui yhteensä 7 vertaistoimijaa. Lopuksi aineisto analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmää käyttäen.</p> <p>Tulokset osoittivat, että vertaistoimijat olivat pääosin tyytyväisiä Tukialuksen vertaistointaan. He kokivat tulleeensa kuulluiksi ja heitä oli aineiston mukaan kohdeltu toiminnassa tasavertaisina työryhmän jäseninä. Vertaistoimijat kokivat lisäksi, että he pystyivät hyödyntämään omakohtaista kokemustaan muodostaessaan luottamussuhteita asiakkaiden ja hankkeessa työskentelevien ammattilaisten välille. Kehittämistyötä oli vertaistoimijoiden mukaan tehty hankkeen aikana tarpeen vaatiessa. Lisäksi vertaistoimijat kokivat, että he olivat päässeet osallistumaan hankkeen kehitystoimintaan. Toiminta Tukialuksessa koettiin merkitykselliseksi ja palkitsevaksi. Vertaiset kokivat toiminnan olevan myös hyvin organisoitu.</p> <p>Opinnäytetyössä kerätyn aineiston pohjalta voidaan todeta, että osallisuutta ja toimijuutta edistävät toimenpiteet on huomioitu hyvin Tukialus-hankkeen toiminnassa. Kehittämisen osalta jalkautumisen aluekohtaisiin reitteihin toivottiin lisää pysyvyyttä ja Tampereen sekä Jyväskylän välille toivottiin jatkossa lisää yhteistyötä. Lisäksi vertaistoimijat ehdottivat toiminnan laajentamista salattuun Tor-verkkoon. Vertaistoimijat toivoivat myös virkistyspäivien lisäämistä sekä työnohjaukseen selkeämpää rakennetta. Opinnäytetyön kautta tuotettiin tietoa Tukialus-hankkeen käyttöön sekä lisäksi tietoa laajemmin haittoja vähentävää työtöytä ja vertaistointia toteuttavien sosiaali- ja terveysalan toimijoiden käyttöön.</p>	
Avainsanat	vertaistointi, osallisuus, haittoja vähentävä päihdetyö

Authors	Aura Leskinen
Title	Experience of peer workers from project Tukialus activities, from an inclusion perspective
Number of Pages	46 pages + 3 appendices
Date	9 November 2020
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Instructors	Ulla Saukkonen, Lecturer Kirsi Lautala, Lecturer
<p>The purpose of this study was to find out how the peer workers of the project Tukialus experience peer work in the project and how inclusion is realized in action. The project Tukialus offers outreach work for substance abusers in the streets. The second goal was to produce development ideas for the project Tukialus as well as the social and health services related to harm reduction work and peer activities in general. Also the goal was to get the voice of peer workers heard. The study was qualitative and the material of this thesis was collected by using a theme interview as a method. The peer workers were interviewed in two group interview sessions. The material was analyzed by material-based content analysis.</p> <p>The findings show that the peer workers had mostly positive experiences related to the activity of Tukialus. They felt that they had been heard and treated as equal members of the working group and that they were attached to society through action. Peer workers also felt that their own experience helped to establish links between social and health professionals and clients. They thought that, the need for outreach work for substance abusers was very relevant and rewarding. The study gave some development ideas for the project Tukialus, but peer workers felt that their development ideas had been listened to along the project. Because of the peer work, they felt that they had meaningful activities in their everyday life.</p> <p>As a conclusion, the peer work in project Tukialus increased peer workers sense of inclusion and human agency. Peer workers felt that in the project they were allowed to be themselves. They were mainly satisfied with the activities of the project Tukialus and considered the project structures to be well organized. The regional divisions of the outreach work were hoped to remain permanent and more co-operation was hoped for, between Tampere and Jyväskylä.</p>	
Keywords	peer work, inclusion, harm reduction

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Huumehaittojen vähentäminen ja jalkautuva päihdetyö	3
2.1	Matalan kynnyksen palvelut ja haittoja vähentävä päihdetyö	3
2.2	Etsivä ja jalkautuva päihdetyö	5
3	Tukialus-hanke tutkimuskohteena	7
4	Vertaistoiminta osana päihdetyötä	11
4.1	Vertaistoiminnan, vertaisuuden sekä vertaistuen käsite	11
4.2	Vertaistoiminnan aiempia tutkimustuloksia	12
5	Osallisuus	15
5.1	Osallisuus keskeisenä teoriana	15
5.2	Toimijuus osana osallisuuden kokemusta	18
6	Tutkimusasetelma	20
6.1	Tutkimuskysymykset	20
6.2	Laadullinen tutkimus	21
6.3	Aineiston keruu	22
6.4	Aineiston analysointi	24
7	Tulokset	27
7.1	Osallisuuden ja toimijuuden kokemus	27
7.2	Toiminnan kehittäminen	32
7.3	Vertaistoimijan rooli ja asema työyhteisössä	35
8	Johtopäätökset	37
9	Pohdinta	42
	Lähteet	
	Liitteet	
	Liite 1. Tiivistetty tiedote tutkimuksesta	
	Liite 2. Suostumuslomake haastateltaville	
	Liite 3. Teemahaastattelun runko	

1 Johdanto

Vertaistoiminta on toimintaa, jossa omaan kokemukseen perustuvaa tietoa ja taitoa hyödynnetään osana muuta rakenteellista toimintaa. Päihde- ja mielenterveysalaan kytköksissä olevan vertaistoiminnan tavoitteeksi voidaan asettaa huumeriippuvuudesta toipuminen, huumehaittojen vähentäminen tai esimerkiksi elämänlaadun tai elämänhallinnan paraneminen. Vertaistoiminta mahdollistaa parhaimmillaan aktivoitumisen ja osallisuuden kokemuksen, koska se tuottaa yhteisöllisyyttä, vastavuoroisuutta sekä sitä kautta myös vahvistaa uskoa omaan kykyihin ja mahdollisuuksiin. Silloin kun vertaistoimintaan liittyy muiden auttamista ja oman esimerkin kautta tuotetaan muutosta myös muissa päihteiden käyttäjissä, tällöin vertaistoiminta usein myös lisää kiinnostusta itsestä huolehtimiseen. (Kotovirta 2018: 170.)

Tulevaisuudessa päihde- ja mielenterveystyössä keskeisinä käsitteinä voidaan pitää osallisuutta, kumppanuutta ja yhteistyötä. Kun ihminen osana yhteiskuntaa haluaa itselleen hyvän tulevaisuuden, silloin on tärkeää mahdollistaa tavoitetta tukevaa toimintaa. Näin ihminen voi kokea tulleen osalliseksi yhteisistä suunnitelmista sekä päätöksistä ja siirtyä tulevaisuuteen omaehtoisesti. Toipumisorientaatiossa otetaan toipujan näkökulma huomioon kaikessa siinä, miten ja mitä hänen kanssaan tehdään. Toipuminen ei ole parantumista tai parantamista, vaan kysymys on enempikin siitä, että jos elämässä tulee vastoinkäymisiä, kuinka voidaan välttää se, etteivät yllättävät tilanteet ulotu vaikuttamaan koko elämään. (Raivio & Raivio 2020: 56.) Työmenetelmänä toipumisorientaatiossa on keskeistä tasavertainen kohtaaminen, kunnioittava rinnalla kulkeminen ja irrottautuminen asiantuntija- auttaja roolista. Toipumisorientaatiossa vertaistuki onkin merkityksellisessä asemassa. Vertaistoimijan tehtävänä toipumisorientaation tukena on empaattinen kuunteleminen, omien kokemusten jakaminen sekä roolimallina oleminen. (Kallio & Kuosmanen 2020.)

Tässä opinnäytetyössä keskitytään siihen, kuinka osallisuuden kokemus ja toimijuus näyttäytyvät Tukialus-hankkeen vertaistoimijoiden kokemuksissa ja miten osallisuutta sekä toimijuuden kokemusta on mahdollista vahvistaa hankkeen vertaistoiminnan palveluita ja toimintamalleja kehittämällä. Opinnäytetyön tarkoituksena on saada vertaistoimijoiden ääni kuuluviin ja tuottaa sen kautta tietoa, jota voidaan hyödyntää niin Tukialus-hankkeen omassa toiminnassa ja kehittämisessä kuin myös yleisemmällä tasolla, ver-

taistoimintaa toteuttavissa päihdealan toimintaympäristöissä. Haittoja vähentävää ja matalan kynnyksen vertaistoimintaa on tutkittu aiemmin vain vähän. Tutkimuksissa on keskitytty lähinnä vertaistoimijoiden kokemuksiin huumehaittojen vähentämisen kannalta sekä vertaistoimijoiden erilaisten roolien näkökulmasta (Malin 2006; Virokannas 2014). Myöskään tutkimuksia liittyen vertaistoimijoiden kokemuksiin toimijuuden ja osallisuuden näkökulmasta, ei ole viime vuosina juurikaan julkaistu. Osallisuuden osalta tutkimukset keskittyvät pitkälti kokemusasiiantuntijoiden osallisuuden kokemuksiin (esim. Palukka ym. 2019) ja toimijuuden osalta tutkimuksissa on puolestaan viime vuosina keskitytty lähinnä matalan kynnyksen palveluiden institutionaalisiin vuorovaikutustilanteisiin, joissa tutkimuksen kohteena ovat olleet kaikki matalan kynnyksen palveluita käyttävät ihmiset (esim. Ranta 2020).

Opinnäytetyön aiheeseen on kiinnitetty huomiota kuitenkin viime vuosina erilaisten matalan kynnyksen periaatteella toimivien hankkeiden julkaisuissa sekä loppuraporteissa. Tällaisia opinnäytetyön aiheen näkökulmasta keskeisiä hankkeita ovat esimerkiksi OK-hanke, Völjy-hanke ja Osis-hanke. Opinnäytetyö tuo tarpeellista tutkimuksellista tietoa, jonka avulla voidaan jatkossa kehittää vertaistoimintaa siten, että toiminnassa on mahdollista huomioida vertaistoimijoiden kokemuksiin pohjautuvia näkökulmia nimenomaan vertaistoimijan roolista sekä haittoja vähentävän ja jalkautuvan päihdetyön näkökulmasta. Opinnäytetyön työelämäyhteiskumppanina toimii Diakonissalaitoksen Tukialus-hanke. Tukialus-hanke toteuttaa etsivää ja jalkautuvaa päihde- ja mielenterveystyötä kaikista heikoimmassa asemassa olevien ihmisten parissa. Työtä tehdään kohderyhmälle luonnollisissa ympäristöissä, kuten kaduilla ja ostoskeskuksissa. Opinnäytetyössä tarkastellaan vain Helsingissä ja Tampereella toteutettua Tukialus-hankkeen toimintaa.

Opinnäytetyön aineisto kerättiin laadullisena tutkimuksena, sillä laadullinen tutkimus sopii hyvin kokemusten tutkimiseen ja määrällisillä tutkimusmenetelmillä ei olisi ollut mahdollista saada vastauksia asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Haastattelut toteutettiin teemahaastattelun menetelmän mukaisesti, kahtena ryhmähaastatteluna. Teemahaastattelu valittiin haastattelun menetelmäksi, koska se mahdollistaa vapaamuotoisen sekä sensitiivisen haastattelutilanteen. Aineisto litteroitiin, jonka jälkeen aineistoa analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmää käyttäen. Opinnäytetyössä vertaistoimijoiden kokemukset haluttiin esittää mahdollisimman vääristelemättöminä, joten aineistolähtöinen sisällönanalyysi sopi tähän tarkoitukseen hyvin. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin kautta muodostui opinnäytetyön aineistoon perustuva, tuloksia kuvaava rakenne.

2 Huumehaittojen vähentäminen ja jalkautuva päihdetyö

Yhä useammalla suomalaisella on omakohtaista kokemusta huumeista. Yleisin kokeiltu tai käytetty huume on kannabis. Kannabiksen kokeilut ovat nelinkertaistuneet suomalaisen väestön keskuudessa, vuodesta 1992 vuoteen 2018 verrattuna. Lisäksi stimulanttien, kuten amfetamiinin, ekstaasin ja kokaiinin sekä metamfetamiinin kokeilut ovat yleistyneet. Huumeiden kokeilu ja käyttö näyttäisi olevan yleistynyt erityisesti 25–34-vuotiailla nuorilla aikuisilla. Tähän ikäryhmään kuuluvista vastaajista jopa 45 % ilmoitti käyttäneensä jotain laitonta huumetta jossain vaiheessa elämäänsä. (Karjalainen & Hakkarainen & Salasuo 2019: 3.) Huolestuttavaa on huumeiden käytön kasvun lisäksi se, että huumekuolemien määrä on ollut Suomessa viime vuosien aikana nousussa. Eniten ovat lisääntyneet 20–29-vuotiaiden kuolemat. Valtaosa huumausainekuolemista on viime vuosina ollut moniainemyrkytyksiä, joissa huumeen osuus on ollut merkittävin. Yleisintä on ollut lääkkeiden sekä huumeiden yhteiskäyttö. Tilastokeskuksen kuolemansyytilaston mukaan kolmeen neljästä huumekuolemasta liittyi vuonna 2018 opioidien liikakäyttöä. Vuoden 2018 kuolemansyytilastoissa myös alkoholin aiheuttamat kuolemat olivat hie-man nousussa verrattuna edellisvuoteen. (Suomen virallinen tilasto 2019.) Lainvalvonnan näkökulmasta huumausainerikosten määrän on todettu jatkavan kasvuaan. Viime vuosina Suomessa on kirjattu vuosittain yli 20 000 huumausainerikosta. Tehokas huumausaineisiin liittyvän rikollisuuden ja sen aiheuttamien haittojen torjunta edellyttää laajaa viranomaistyötä. (Poliisi 2020.) Näiden erilaisten päihde- ja huumehaittoihin liittyvien tilastojen valossa päihde- ja huumehaittojen ehkäisyyn sekä huumehaittojen vähentämiseen olisi tärkeää kiinnittää erityistä huomiota.

2.1 Matalan kynnyksen palvelut ja haittoja vähentävä päihdetyö

Matalalla kynnyksellä viitataan helppoon ja vaivattomaan sisäänpääsyyn johonkin paikkaan tai palveluun. Käsite on vakiintunut tarkoittamaan sellaisia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja, joihin usein liitetään ominaisuuksia, kuten se, että näihin palveluihin tai paikkoihin hakeutuvilta ei edellytetä pyrkimistä elämäntapamuutokseen eikä ajanvarausta tai läheteitä. Matalan kynnyksen toimintaan liitetään myös se, että toiminta on maksutonta, spesifejä ongelmia tai tuen tarvetta ei tarvitse erikseen määritellä ja toimintaan voi hakeutua asiakkaaksi myös nimettömänä. Lisäksi matalan kynnyksen palvelut ovat helposti saavutettavissa, esimerkiksi puhelimitse tai liikkuvina terveysneuvontayksikköinä. Matalan kynnyksen palveluille on tyypillistä myös se, että niihin liittyy useimmiten pyrkimys toteuttaa rakenteellisen tason asianajo- ja vaikuttamistyötä, jolla tähdätään

palveluissa kohdattavien ihmisten oikeuksien vahvistamiseen sekä palvelujärjestelmässä että yhteiskunnassa. Palvelun käyttäjien kokemukset lopulta ratkaisevat onko palveluun hakeutumisen kynnyksellä todellisuudessa matala. Koska asiakkuus matalan kynnyksen toiminnassa perustuu vapaaehtoisuuteen, nousee asiakkaan ja työntekijän välille rakentuvan suhteen laatu hyvin tärkeäksi. (Juhila 2018: 133–137.) Matalan kynnyksen palveluissa henkilökunta koostuu yleisimmin moniammatillisesta työryhmästä, johon kuuluu sekä sosiaali- että terveydenhuollon henkilöstöä. Lisäksi usein toiminnassa on mukana myös vertaistoimintaa ja kokemusasiiantuntijoita. (Lappalainen-Lehto & Romu & Taskinen 2007: 187.)

Haittoja vähentävässä toiminnassa halutaan painottaa sitä, että huumeita käyttävällä ihmisellä on täydet ihmisoikeudet ja täysi kansalaisuus, usein laittomaksi määritellyistä huumeiden käytöstä riippumatta. Hänet nähdään vastuullisena henkilönä, joka haluaa kontrolloida ja kykenee kontrolloimaan toimiaan siten, että niistä aiheutuu mahdollisimman vähän haittaa. Hänen oma aktiivisuutensa on tärkeää ongelmien ehkäisyssä, hoidossa ja niistä toipumisessa. (Kotovirta & Tammi 2018: 188.) Vuoden 2019 Euroopan huumeraportissa suositellaan erilaisia toimenpiteitä huumeisiin liittyvien tartuntatautien vähentämiseksi sekä huumeita suonensisäisesti käyttävien ihmisten hyvinvoinnin turvaamiseksi. Näihin toimenpiteisiin kuuluvat opioidikorvaushoidon tarjoaminen, steriilien ruiskujen, neulojen ja muiden injektiovälineiden jakaminen, rokottaminen, virushepatiitin ja HIV:n testaaminen sekä hoito ja suonensisäisen huumeiden käytön ja seksuaalisen riskikäyttäytymisen vähentämiseen tähtäävät terveydenedistämistoimenpiteet. (Euroopan huumeraportti 2019: 76.) Suomessa huumeiden käyttövälineiden vaihto-ohjelmat eli niin kutsutut terveysneuvontapisteet suonensisäisesti huumeita käyttäville henkilöille käynnistyivät sekä laajenivat Etelä-Suomessa nopeasti 1990-luvun lopulla. Vuonna 2001 suurimmissa kaupungeissa oli jo perustettuna kaikkiaan yhdeksän palvelupistettä. (Tammi 2007: 261.) A-klinikkasäätiön ylläpitämällä vinkki.info- sivustolla kerrotaan, että heidän tietojensa mukaan tällä hetkellä terveysneuvontapisteitä on Suomessa n. 60 ja ne ovat sijoittuneet 54 eri kuntaan ympäri Suomen (A-klinikkasäätiö 2019).

Ajankohtaista keskustelua huumehaittojen vähentämiseen liittyen käydään parhaillaan huumeiden käyttäjille suunnattujen huumeiden käyttöhuoneiden osalta. Huumeiden käyttötiloja on jo käytössä useassa Euroopan maassa. Parhaimmillaan käyttöhuoneet ovat ammattimaisesti valvottuja tiloja, joissa huumeiden käyttäjät voivat käyttää huumeita valvotuissa ja hygieenisissä olosuhteissa. Käyttöhuoneiden tarkoituksena on es-

tää huumeiden yliannostuksia sekä epähygieenisistä olosuhteista johtuvia pistosinfektioita. Lisäksi huumeiden käyttötiloissa pyrkimyksenä on turvalliseen huumeiden käyttöön liittyvän tiedon lisääminen. Havaintotutkimuksissa on saatu näyttöä, että huumeiden käyttöhuoneet lisäävät turvallisempaa pistämistä ja vähentävät huumeiden yliannostusriskiä. (European Monitoring Centre for Drugs and Drug addiction 2017: 54–55.) Suomessa huumeiden käyttäjille suunnattujen käyttöhuoneiden käyttöönotto vaatisi lakimuutoksia. Helsingin kaupunki on tehnyt esityksen Sosiaali- ja terveysministeriölle erillislain säätämisestä, jotta valvottua käyttötilaa olisi mahdollista kokeilla myös Suomessa (Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos 2020a). Huumehaittojen vähentämisen kannalta uudenlaista lähestymistapaa Suomessa edustaa myös ainetunnistus ja sen ympärillä toteutettu Kadulta labraan-pilottitutkimus (2018-2019). Ainetunnistus mahdollistaisi huumeaineiden kemiallisen sisällön tunnistamisen sekä tähän liittyvän tiedon jakamisen (Järvelin & Kaskela 2020: 26). Suomessa ainetunnistuksen vakiinnuttaminen osaksi haittoja vähentävää päihdetyötä vaatisi kuitenkin muutoksia rikoslakiin.

2.2 Etsivä ja jalkautuva päihdetyö

Etsivä työ on ammatillisen toiminnan muoto, jossa työntekijät hakeutuvat asiakkaiden luokse, näiden omaan toiminta- ja elinympäristöön. Työskentelyn katsotaan perustuvan vapaaehtoiseen työskentelyyn asiakkaan kanssa sekä asiakkaan tahdon ja tarpeiden kunnioittamiseen. Jalkautuvan työn keinoin ”etsityt” ovatkin usein niitä, jotka eivät kävele suoraan etsijöidensä luo, kuten sosiaalitoimistoon tai muihin sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmän palveluihin. Tämän vuoksi etsimisessä on kysymys sellaisiin paikkoihin ja ympäristöihin jalkautumisesta, joista ”etsityt” mahdollisesti ovat tavoitettavissa, eli paikkoihin, joissa he mahdollisesti arkeaan viettävät. (Juhila 2018: 147.) Etsivän työn paikkoja päihdetyön kentällä ovat esimerkiksi kaupunkien keskustat ja lähiöiden kokoontumispaikat, rautatieasemat, neulojenvaihtopisteiden ympäristö sekä kauppakeskukset (Mikkonen ym. 2007: 23; Juhila 2018: 148). Yksi etsivän työn luonteeseen kuuluva piirre onkin, että ihmiset kohdataan heidän omilla ehdoillaan ja koska etsivä työ toteutuu kohderyhmän omissa ympäristöissä, ei työntekijöillä myöskään ole käytössään ovien, seinien tai työpöytien kaltaisia valtaaan viittaavia merkkejä (Mikkonen ym. 2007: 21). Toisaalta etsivää työtä voidaan myös ajoittain tehdä toisten ammattilaisten hallitsemissa tiloissa, kuten päivystyspoliklinikoilla ja terveysasemilla. Tällöin on liikuttava näiden institutionaalisten paikkojen ehdoilla ja luvilla (Juhila 2018: 149).

Yleisimmin jalkautuvaa ja etsivää työtä tehdään kaikista heikoimmassa asemassa olevien, yhteiskunnan marginaalissa elävien ihmisten parissa. Tukea tarvitsevalla ihmisellä on oikeus tulla kohdatuksi, hyväksytyksi, autetuksi sekä kuulluksi ja ymmärretyksi, huolimatta siitä, ettei hän itse omasta aloitteestaan palvelujen piiriin hakeutuisikaan. Kohdattavan ihmisen taustalla on usein elämäntilanteen ongelmallisuutta, syrjäytymistä tai syrjäytymisen uhkaa. Etsivän työn periaatteita kunnioittaen kohtaaminen ei kuitenkaan saisi perustua mahdollisten ongelmien osoittamiseen tai puutteiden tunnistamiseen, vaan lähtökohtana tulisi olla ihmisen kohtaaminen avoimesti ja kunnioittaen. Lisäksi olisi tärkeää tukea kohdattavan voimavaroja, itsemääräämisoikeutta sekä hänen valmiuksiin ja sillä tavoin myös kohdattavan ihmisen toimijuutta. (Nivala & Rynänen 2019: 283.) Etsivä työ suonensisäisesti huumeita käyttävien ihmisten parissa kannustaa omien etuuksien tai terveystalveluiden piiriin hakeutumiseen sekä lisäksi se pyrkii lievittämään huumeiden käytöstä aiheutuvia haittoja. Näiden tavoitteiden lisäksi etsivän työn periaatteeseen kuuluu yhteiskunnallisena ulottuvuutena rakenteellinen puuttuminen eli työssä havaittujen, ihmisten elämään vaikuttavien vaikeiden ja kohtuuttomien tilanteiden, kuten köyhyyden ja palvelujärjestelmässä väliinputoamisen, esille nostaminen poliittisille päättäjille sekä virkamiehille. (Juhila 2018: 150.)

Tämä tarkoittaa sitä, että etsivän työn yhtenä tärkeänä tehtävänä on tuottaa yhteiskunnalle tietoa, sen heikoimmassa asemassa olevista kansalaisista. Kun kohderyhmään kohdistuvat riskit ja syrjäytymisen mekanismit on tiedostettu, saadaan tietoa, joka on sisällöllisesti rakentavaa. Jotta palveluiden tasavertainen saatavuus toteutuisi, tulee etsivän työn saattaa kentän viestit muiden palveluntarjoajien sekä päättäjien tietoon. Myös etsivää työtä toteuttavan organisaation tulee olla rakenteiltaan sellainen, että tämä periaate toiminnassa toteutuu. (Mikkonen ym. 2007: 45.) Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisemassa Tiekartta 2030, Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tulevaisuus selvityksessä todetaan, että tulevaisuudessa sosiaalityön toteuttaminen on mahdollistettava myös alueellisena ja jalkautuvana toimintana, sen sijaan, että sosiaalityö perustuisi asiakkuuksiin ja yksilöllisiin tilanteisiin. Selvityksen mukaan sosiaalityötä ei tule sitoa täysin hallinnollisiin rakenteisiin, koska palvelukäsitykset ja yksilöiden paikallisyhteisöjen tarpeet ovat muuttuvia. Halutessaan vastata näihin muuttuviin tarpeisiin, sosiaalityön tulee uudistua esimerkiksi valtaistavan ja osallistavan sosiaalityön keinoin. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019: 83–84.)

Vallitsevassa Covid-19 tilanteessa jalkautuvan ja etsivän työn merkitys onkin korostunut ja vuoden 2020 keväällä useimpien matalan kynnyksen periaatteella toimivien päihde-

ja mielenterveysyksiköiden joutuessa turvallisuussyistä supistamaan tai sulkemaan palveluitaan, päätyi moni organisaatio siirtämään Helsingissä toimintaansa kaduille jalkautumisen muodossa. Samanaikaisesti perustettiin myös Helsingin kaupungin toimesta ns. jalkautuvien verkosto, joka mahdollistaa tiedon vaihtamisen vallitsevasta tilanteesta sekä kaduilla tapahtuvien muutosten ja muuttuneiden tarpeiden osalta, eri toimijoiden kesken. Jalkautuvien verkosto koostuu eri organisaatioiden ylläpitämistä toimipaikoista sekä hankkeista, joiden katto-organisaatioina toimivat mm. Helsingin kaupunki, A-klinikkasäätiö, Sininauhasäätiö, Diakonissalaitos, Tukikohta ry, Kipinä ry sekä Vihreä keidas. (Laasonen & Saukkonen 2020). Myös Tukialus-hankkeen Helsingin työryhmä on toiminut aktiivisesti mukana tässä Covid-19 tilanteessa Helsinkiin perustetussa jalkautuvien verkostossa, kuten myös muissakin etsivän päihde- ja mielenterveystyön verkostoissa.

3 Tukialus-hanke tutkimuskohteena

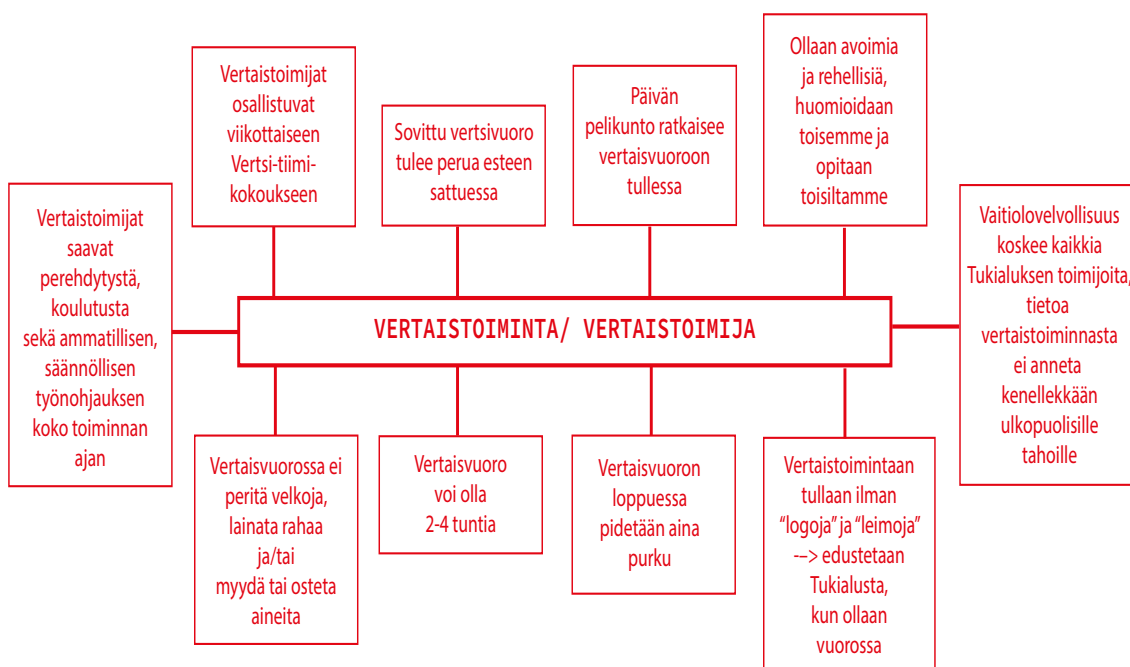
Opinnäytetyön työelämän yhteistyökumppanina toimiva Diakonissalaitoksen Tukialus-hanke toteuttaa etsivää, jalkautuvaa päihde- ja mielenterveystyötä kaduilla, ostoskeskuksissa ja muissa kohderyhmälle luontaisissa ympäristöissä. Tarvittavat työvälineet, kuten tietokone, haavanhoitovälineet, puhtaat huumeiden käyttövälineet, ja jaettava ruoka, kulkevat mukana työntekijöiden punaisissa rinkoissa. Tukialus-hankkeen työn kohteena ovat kaikkein heikoimmassa asemassa olevat mielenterveys- ja päihdesairaat ihmiset sekä muut syrjäytymisvaarassa olevat ihmiset. Tukialuksen toimintaperiaatteet nojaavat vahvasti kohderyhmän ihmisten hyvinvoinnin edistämiseen sekä yhdenvertaisuuden vahvistamiseen. Työryhmä tarjoaa kohdattaville ihmisille palveluohjausta, tukihenkilötoimintaa, sosiaalista huolenpitoa sekä psykososiaalista tukea ja keskusteluapua. Tukialus-hankkeen toiminnassa korostuu myös yhteiskunnallinen vaikuttamistyö, ympäristötyö sekä laaja asiantuntijaverkostotyö. Lahden, Tampereen ja Helsingin Tukialus-hankkeen projektipäällikkönä sekä lähiesihenkilönä toimivan Robert Kosken (2020) mukaan Tukialus-hankkeessa on ollut vuoden 2020 alusta 29.10.2020 asti, Tampereella yhteensä 1288 asiakaskohtaamista ja Helsingissä 1865 asiakaskohtaamista.

Kokonaisuudessaan hanketoiminta on alkanut Helsingissä vuonna 2017, silloin hanke toimi Dösa-hankkeen nimellä ja rahoittajana toimi tuolloin sosiaali- ja terveysministeriö (STM). Vuonna 2019 hanke aloitti Tukialus-hankkeen nimellä ja toimintaa on siitä lähtien rahoittanut sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus (STEA) Veikkauksen varoilla. Vuonna 2019 hanke laajeni käsittämään Helsingin lisäksi myös Tampereen, Lahden ja Jyväskylän toiminta-alueet. Jyväskylässä osahanke toteuttajana toimii Sovatek- säätiö.

Tukialus-hankkeen työryhmä koostuu sosiaali- ja terveystieteiden ammattilaisista sekä kokemus- ja vertaistoimijoista. Hankkeessa on palkattuja työntekijöitä Tampereen, Lahden ja Helsingin alueella yhteensä viisi henkilöä, joista yksi toimii projektipäällikön tehtävissä. Hankerahoitus on tällä hetkellä myönnetty vuoden 2021 loppuun asti.

Tukialus-hankkeen toiminta perustuu haittoja vähentävään työotteeseen ja työssä on vahva sosiaalinen painotus. Lisäksi anonymiteetti on tärkeä osa Tukialus-hankkeen toimintaa. Työtä toteutetaan työpareina. Silloin kun vertaistoimijoita on mukana työvuorossa, muodostavat vertaistoimija ja ammattilainen työparin. Muutoin työpari muodostuu pääosin kahdesta ammattilaisesta. Tukialus-hankkeen toiminnassa puhutaan kohdattavista henkilöistä, asiakkaiden sijaan ihmisinä. Tässä opinnäytetyössä käytetään kuitenkin joko asiakas tai kohdattava ihminen ilmaisuja, jotta vältetään väärinymmärrykset ja toteutetaan alan yleisiä käytäntöjä. Tukialus-hanke toteuttaa päihdetyön lisäksi mielen-terveystyötä. Opinnäytetyössä keskitytään lähinnä Tukialus-hankkeen toimintaan päihdetyön näkökulmasta. Nämä kaksi osa-aluetta esiintyvät usein kuitenkin rinnakkain ja näin ollen ovat vaikeasti erotettavissa toisistaan.

Vertaistoiminta Tukialus-hankkeessa sisältää jalkautumista ja etsivää päihde- ja mielen-terveystyötä, vertaisten toimiessa hankkeessa toimivien ammattilaisten kanssa työpareina. Lisäksi toimintaan kuuluu viikoittaiset tiimipalaverit, laajennetut tiimipalaverit kuukausittain sekä työnohjausta kerran kuukaudessa. Vertaistoimintaan kuuluu myös sovittu erilaisia koulutustilaisuuksia ja virkistystoimintaa. Lisäksi jokaisen työvuoron päätteeksi pidetään yhdessä työvuoroon osallistuneiden kesken ”purku”, jossa käydään läpi mahdollisesti työvuoron aikana heränneitä ajatuksia tai kysymyksiä. Työnohjaus tapahtuu kerran kuukaudessa laajennetun tiimipalaverin yhteydessä Helsingissä. Laajennettu tiimipalaveri on tarkoitettu Lahden, Tampereen ja Helsingin koko työryhmille. Vertaistoimijoille on Tukialus-hankkeen toimesta järjestetty hankkeen toimintakaudella myös mahdollisuuksia päästä mukaan työmatkoille ulkomaille. Kuviossa 1 on esitelty Tukialus-hankkeen vertaistoimintaan liittyviä ohjeistuksia ja vertaistoiminnan rakenteita.

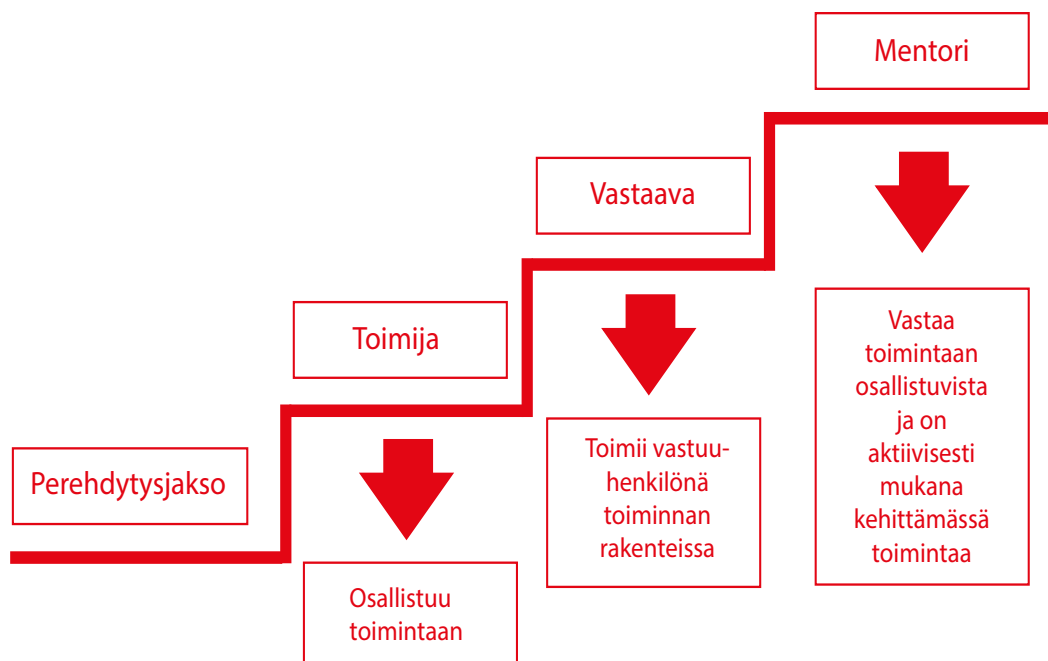


Kuvio 1. Vertaistoinnin ohjeistuksia ja rakenteita Tukialus-toiminnan perehdytykseen liittyen

Opinnäytetyössä on rajattu haastattelujen kohderyhmäksi Helsingin sekä Tampereen vertaistoimijat, sillä nämä ryhmät kattavat Tukialus-hankkeen vertaistointia isoimpien kaupunkien osalta ja lisäksi näissä kaupungeissa oli opinnäytetyön toteuttamisen aikaan mukana tarpeeksi vertaistoimijoita, jotta ryhmäkeskustelut saatiin toteutettua. Rajauksen kautta opinnäytetyö oli myös mahdollista asettaa laajuudeltaan, opinnäytetyölle asetettuihin vaatimuksiin sopivaksi. Vertaistoimijoiden kokemusten tutkimisen perusteena, vähäisen aiemman tutkimusaineiston lisäksi voidaan pitää myös sitä, että Tukialus-hankkeen vertaistoimijat oli rajattu tutkimuskohteena pois vuoden 2020 helmikuussa julkaisusta Tukialus-hanketta koskevasta Laura Neilickin ja Ninja Setälän (2020) YAMK- opinnäytetyöstä, Kun palvelujärjestelmä sulkee ulos. Heidän tutkimuksensa kohteena olivat Tukialus-hankkeen toimesta kohdattujen asiakkaiden sekä Tukialus-hankkeen työntekijöiden kokemukset hankkeen etsivästä ja jalkautuvasta työstä.

Opinnäytetyöprosessin aikana Tukialus-hankkeen vertaistoinnassa ajettiin parhaillaan sisään vertaistoinnin rakenneuudistusta, joka esiteltiin vertaistoimijoille samanaikaisesti, kun opinnäytetyöhön liittyvät teemahaastattelut aloitettiin. Tämän rakenneuudistuksen myötä on myös tärkeää tarkastella aiempaa Tukialuksen vertaistointia ja siihen liittyviä vertaisten kokemuksia sekä mahdollisia jatkokehittelyideoita, jotta toiminta voidaan järjestää parhaalla mahdollisella tavalla vertaisten näkökulma huomioiden.

Opinnäytetyön yhtenä tarkoituksena onkin selvittää mitä kaikkea vanhasta toimintamallista tulisi säilyttää ja mitä elementtejä toimintaan vertaistoimijoiden näkökulmasta voitaisiin tuoda lisää. Kuviossa 2 on esiteltyä Tukialus-hankkeen uusi vertaistoiminnan malli pelkistetyksi. Kehittämisen näkökulmasta malli mahdollistaa jokaisella ”portaalla” vertaisten kehitysideoiden tuottamisen, mutta vastaavan ja mentorin roolissa vertaistoimijalla on mahdollisuus myös osallistua vahvemmin esimerkiksi kehityspäiville, erilaisiin koulutuksiin sekä hanketoiminnan suunnitteluun. Vertaistoiminnan rakenneuudistuksessa toiminnan tavoitteena on vastata vertaisen omiin tavoitteisiin ja suunnitelmiin siten, että vertaistoiminta palvelisi mahdollisuuksien mukaan jokaisen vertaisen omia yksilöllisiä tulevaisuuden tavoitteita. Aiemmassa rakenteessa siis kaikki vertaistoimintaan osallistuvat olivat käsitteellisesti vertaistoimijoita ja heillä oli mahdollisuus samoihin oikeuksiin ja vaikuttamisen mahdollisuuksiin. Uudessa rakennemallissa (kuvio 2) puolestaan vertaistoimijoiden on mahdollista edetä toiminnassa ns. portaittain omien voimavarojensa, kykyjensä sekä sitoutumishalukkuutensa mukaan, jolloin heidän nimikkeensä muuttuvat sen mukaan, kun he portaikolla etenevät. Tässä opinnäytetyössä käytetään termiä vertaistoimija aiemman rakenteen mukaisesti, koska vertaistoiminnan uusi rakenne on vasta rantautumassa Tukialus-hankkeen toimintaan ja näin ollen uudet nimikkeet ovat osalle vertaistoimijoista vielä tätä opinnäytetyötä tehdessä varsin vieraita. Lisäksi vertaistoimijoiden tämän hetkiset kokemukset liittyvät lähinnä aiemman rakennemallin toimintaan.



Kuvio 2. Tukialus-hankkeen vertaistoiminnan uusi rakenne pelkistetyksi esitettynä

4 Vertaistoiminta osana päihdetyötä

Vertaistuessa sekä vertaistoiminnassa on kyse toistensa kanssa samankaltaisissa elämäntilanteissa olevien ihmisten keskinäisestä vuorovaikutuksesta. Samankaltaisissa tilanteissa olleilla vertaistojilla, voi olla jotain sellaista tietoa tai keinoja, joita sosiaali- ja terveysalan työntekijät eivät ole tulleet ajatelleeksikaan. Tällaisen tiedon kuuleminen asian itse kokeneelta vertaistojilta, ammattilaisen sijaan, voi olla usein myös paljon vakuuttavampaa. (Ihalainen & Kettunen 2013: 47–48.) Kokemustiedon pohjalta palveluita ja lähestymistapoja on mahdollista kehittää asiakaslähtöisimmiksi, toimivimmiksi ja paremmin tarpeita vastaaviksi. Kokemuksen kautta saadaan myös tärkeitä näkökulmia siihen, millaisena palvelut koetaan, millaista kohtelua palveluissa saadaan sekä millaiset palvelut ovat vastanneet kohderyhmän tarpeeseen. Kokemus muotoutuu hyödynnettäväksi tiedoksi, osaamiseksi sekä asiantuntijuudeksi. (Hurri 2020: 8.) Vertaiset voivat halutessaan myös kouluttaa ammattilaisia sekä alan opiskelijoita, osallistua erilaisiin tukiryhmätoimintaan ammattilaisen työparina tai olla mukana erilaisissa suunnittelun ja kehittämisen tehtävissä sekä ohjausryhmissä, jolloin puhutaan usein kokemusasiantuntija-toiminnasta (Jurvansuu & Rissanen 2018: 2). Vertaistojien ja sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten osaamista sekä kokemuksia yhdistämällä on viime vuosien aikana syntynyt useita erilaisia toimintatapoja. Vertaistoiminta on myös vahvistanut asemaansa ammatillisen työn rinnalla. Lisäksi palvelujärjestelmä on alkanut huomioida vahvemmin vertaistojien ja kokemusasiantuntijoiden ääntä osana palveluiden suunnittelua, toteutusta sekä arviointia. (Kotovirta 2018: 171.)

4.1 Vertaistoiminnan, vertaisuuden sekä vertaistuen käsite

Päihde- ja mielenterveysongelmista kuntoutumisessa on perustaltaan kyse pitkäkestoisesta muutosprosessista. Kokemus on aina luonteeltaan yksilöllinen ja siihen vaikuttavat monet erilaiset tekijät, jotka liittyvät vahvasti yksilön elämänpiiriin. Yksilön näkökulmasta toipumisessa on keskeistä aidosti kuulluksi tuleminen ja hyväksynnän kokemukset sekä tunne osallisuudesta ja vertaistuki. (Kankaanpää & Kurki 2013: 9.) Päihteitä käyttävän tai päihteiden käytöstä toipuvan vertaisuus muotoutuu monenlaisilla kentillä ja erilaisissa elämäntilanteissa. Ihmisten samankaltaiset elämäntilanteet ja kokemukset synnyttävät vertaisuutta. Vertaisuus voidaan määritellä keskinäiseksi asiantuntijuudeksi, voimavaraksi, tasa-arvoksi ja yhdenvertaisuudeksi. Siinä ovat osana keskinäinen tuki ja tukiverkosto minulta sinulle ja sinulta minulle sekä meiltä meille. (Mikkonen & Saarinen 2018: 26.) Vertaisuus on näin ollen hyvin monisuuntainen prosessi.

Termeinä vertaisuutta, vertaistukea ja vertaistoimintaa käytetään usein tarkoittaessa samaa asiaa. Vertaisuudella tarkoitetaan ihmisten välistä suhdetta. Vertaistoiminta on puolestaan vertaistukea laajempi käsite. Vertaistoiminta käsittää kaiken toiminnan mitä vertaisuuteen sisältyy. (Mikkonen & Saarinen 2018: 26.) Vertaistoiminnalla tarkoitetaan usein vapaaehtoisten ja ammattilaisten yhteistyössä tekemää strukturoitua toimintaa. Toiminnalle on asetettu päämäärä, jota yhdessä tavoitellaan. (Virokangas & Osolanus & Varonen 2015: 12.) Vertaistoimijan rooli voi näin ollen muotoutua eri organisaatioissa aivan erilaiseksi toiminnan päämäärästä riippuen. Kun sosiaali- ja terveystieteiden ammattilainen alkaa tehdä kiinteää yhteistyötä huumeiden käytöstä toipuvien vertaistoimijoiden kanssa, tuleekin pohtia erinäiset kysymykset itselle ja työryhmälle selviksi. Millainen ammattilaisen suhde on vertaiseen? Onko vertainen ammattilaisen asiakas vai kollega vai molempia? (Virokangas & Osolanus & Varonen 2015: 27.)

4.2 Vertaistoiminnan aiempia tutkimustuloksia

Aiemmasta haittoja vähentävällä työotteella toteutetusta vertaistoiminnasta ja vertaistoimijoiden kokemuksista on saatavilla aineistoa verrattain vähän. Vertaistoimijoiden kokemuksia on käsitelty aiemmin enimmäkseen erilaisten hankkeiden toimintakertomuksissa sekä loppuraporteissa. Haittoja vähentävällä työotteella vertaistoimintaa Tukialuksen ohella harjoittavista hankkeista keskeisimpiä ovat Tampereella toimiva Völjy-hanke sekä Helsingissä vertaistoimintaa toteuttava Osis-hanke. Lisäksi vertaistoimijoiden osallisuuden kokemuksia haittoja vähentävästä päihdetyössä on käsitelty opioidikorvaushoidossa oleville ihmisille tarkoitetun OK- hankkeen loppuraportissa. OK- hankkeen loppuraportin mukaan osallistujien vastuun ja velvollisuuksien näkökulmasta osallistujat kokivat suoriutumisen nostavan itsetuntoa sekä annetun luottamuksen herättäneen halua olla luottamuksen arvoisia. Yhteiskunnallisella tasolla ihmiset kokivat voivansa vaikuttaa hoitojärjestelmään sekä korvaushoitoon usein liitetyn stigman vähentämiseen. Lisäksi elämään tulleen rytmin ja rakenteen avulla katse oli helpompi siirtää kohti tulevaisuutta. (Hanninen & Kaskela & Hallikainen & Pietikäinen 2019: 32–33.) Völjy-hankkeen toiminnan eräinä keskeisinä kokemuksina toimintaan osallistujat pitivät, hankkeen tuomaa sosiaalisuutta, siivousapua, aktiivisuutta ja mielekästä tekemistä sekä tukea ja kuuntelu- ja keskusteluseuraa (Ovaska 2019).

Myös varsinaista tieteellistä tutkimusta haittoja vähentävän päihdetyön vertaistoiminnasta on tehty viime vuosina vain vähän. Katja Malin (2006) on tutkinut vertaistoimijoiden

eli ”helppereiden” kokemuksia ja näkemyksiä haittoja vähentävän päihdetyön vertaistoinnista sekä arkitodellisuudesta. Malinin (2006: 199) mukaan vertaistoimijat eivät kokeneet vertaistoinnista niinkään työnä, vaan he kokivat vertaisena olemisen lähinnä elämäntapana. Parhaana palkkana koettiin se, kun sai jonkun toisen huumeiden käyttäjän itsetuntoa kohotettua tai kun vertaisen toiminnalla oli vaikutusta jonkun ihmisen huumeiden käytön lopettamiseen. Malinin (2006: 200) mukaan halu auttaa toisia huumeiden käyttäjiä, koettiin hyvin tärkeäksi ja toisten auttaminen antoi myös vertaisille itselleen apua. Vertaistoimijat kokivat olevansa käyttäjien ja viranomaisten välissä niin tiedon kuin luottamuksen välittäjinä. Ikävimpinä asioina toiminnassa he kokivat kuolemantapaukset, ihmisten järkyttävät elämäntapaukset sekä nuoret huumeiden käyttäjät. Vertaistoinnin kehittämisen osalta Malinin (2006: 202) mukaan tärkeimpiä tuloksia olivat vertaistoinnista tuottama kokemus siitä, kuinka perheellisiä, lastensuojeluviranomaisia pelkääviä huumeiden käyttäjiä voitaisiin vertaistoinnin avulla kiinnittää terveysneuvontapisteiden asiakkaiksi. Lisäksi nuorten huumeiden käyttäjien saattaminen osaksi terveysneuvonnan palveluita voisi vertaistoinnista tuottaman kokemuksen perusteella helpottaa vertaistoinnin välityksellä. Verkossa toteutettu C-hepatiittitukipalvelu koettiin myös toimivaksi ja internetin välityksellä toimiviin palveluihin ja niiden kehittämiseen koettiin olevan tarvetta myös tulevaisuudessa.

Elina Virokannas (2014) on puolestaan tutkinut sitä, millaisena huumeiden käyttäjien kanssa tehtävä vertaistoinnista vertaisten näkökulmasta näyttäytyy ja millaisia jäsenkategorioita ammattilaisten ja vertaistoinnista keskinäisessä toiminnassa rakentuu. Virokannaksen (2014: 662) mukaan vertaisten työtehtäviin ilman ammattilaista kuului eniten saattamista eri palveluista jatkohoitopaikkoihin. Työparityöskentelyssä ammattilaisen kanssa turvallisuudesta huolehtiminen määrittyi vertaisen tehtäväksi, etenkin tilannearviointin tekeminen kotikäynnille saavuttaessa. Vertaistoinnista rooliin kuului myös pyrkiminen motivoimaan asiakkaita hoitoon. Tässä yhteydessä toimintaa kuvailtiin asiakkaan ja ammattilaisen välisenä siltana tai tulkkina toimimiseksi, jolla tarkoitettiin luottamuksen ja toiminnan ymmärrettäväksi tekemistä heidän välillään. Pistosvälineiden vaihto, terveysneuvonta ja tiedottaminen koettiin vertaistoinnista keskeisimmäksi tehtäväksi. Virokannaksen (2014: 663) mukaan vertaiset käyttivät aineistossa paljon mehua ja vertaiset identifioituivat aktiivisiksi ja moniosaamista omaaviksi toimijoiksi. Virokannaksen (2014: 664) tutkimusaineistossa ammattilaisten rooli näyttöä vertaistoinnista ohjaajina sekä tukijoina asiakaskäyntien suunnittelussa sekä tarvittaessa käynnin jälkeen asioita läpi käytäessä. Vertaistoinnista oli myös kokemuksia viranomaista-

holta tapahtuneesta toiminnasta, jossa vertaisten toimintaa oli hankaloitettu perustelematta mm. estämällä heidän pääsynsä paikkoihin, joissa he olisivat työtään toteuttaneet. Parhaimmillaan kuitenkin vertaisen jäsenuskategoriaan liittyi osallisuutta ja tasavertaisuutta suhteessa ammattilaisiin sekä kokemukseen perustuvan asiantuntijuuden tunnustamista ja hyödyntämistä. (Virokannas 2014: 666.)

Malinin ja Virokannaksen lisäksi vertaistoimintaa tutkimuksellisesta näkökulmasta käsittelee Johanna Lohikiven (2015) aineisto, jonka keskeisessä asemassa ovat entiset sekä nykyisen huumeiden käyttäjät kansalaistoimijoina. Lohikiven (2015: 111) mukaan kansalaistoiminnan kautta vertaiset kokivat vahvistavansa aktiivisen sekä osaavan kansalaisen identiteettiä, saivat tukea huumeriippuvuudesta kuntoutumiseen sekä kiinnittyivät osaksi vertaisten ja sosiaali- ja terveystieteiden ammattilaisten muodostamaa yhteisöä. Lohikiven (2015: 109) mukaan vertaiset kokivat myös saavansa kansalaistoiminnasta merkityksellisyyden kokemuksia ja usein vertaistoiminta koettiin enemmänkin elämäntapana kuin työnä. Kansalaistoiminnan kautta vertaiset kokivat myös vahvistaneensa vaikutusmahdollisuuksiaan niin palvelujärjestelmässä kuin yhteiskunnassa yleensäkin (Lohikivi 2015: 111). Lisäksi Lohikiven (2015: 110) aineistossa nousi esiin vertaisten roolin erityispiirre toimia asiakkaiden sekä ammattilaisten välisinä luottamuksen rakentajina.

Sari Jurvansuun ja Päivi Rissasen (2017) vertaistoimintaa koskevassa tutkimuksessa keskeisimmät tulokset olivat, että vertaisuuden koettiin synnyttävän luottamusta sekä uskottavuutta päihde- ja mielenterveysalan yhdistysten toimintaan, minkä katsottiin helpottavan marginaalissa elävien ihmisten tavoittamista. Lisäksi tuloksista nousi keskeisesti esiin vastavuoroinen tukeminen vertaisten ja ammattilaisten välillä sekä yhteisöön kuulumisen tärkeys. Toiminnan koettiin myös antavan vertaistoimijoille mahdollisuuden auttaa toisia samassa tilanteessa olevia omakohtaisen kokemuksen kautta sekä tukevan kuntoutumisvaiheessa olevan omaa hyvinvointia. Huomionarvoista tutkimuksessa oli se, että vertaistoimijoiden ja ammattilaisten käsitykset vertaisten rooleista poikkesivat näkemyksiltään paljon toisistaan. Ammattilaisten korostaessa vertaisten roolia järjestön sisällä auttamis- ja tukitehtävissä, vertaistoimijoiden näkemyksissä nousi esiin voimakkaammin välillisen auttamisen näkökulma. (Jurvansuu & Rissanen 2017: 15.) Jurvansuun ja Rissasen (2017: 16) mukaan vertaistoimijoista joka kolmas oli kokenut toimissaan vertaisena uupumusta tai väsymystä. Vaikka Jurvansuun ja Rissasen tutkimuksessa osallistuneiden vertaistoimijoiden joukko oli verrattain pieni ja sitä myötä tulosta uupumuksen osalta ei voida yleistää laajasti, voidaan todeta, että vertaisten tukemisen toimiin työssä jaksamisen osalta tulee kiinnittää erityistä huomiota. Myös Malinin (2006:

202) aineistossa vertaistoimijoiden jaksamisen tukeminen koettiin tärkeäksi, koska vertaistoimijat olivat usein hyvin innokkaita toimimaan vertaisina ja silloin oma jaksaminen saattoi helposti unohtua.

5 Osallisuus

Sosiaalihuoltolaissa (1301/2014 § 1) lain tarkoituksena on edistää ja ylläpitää hyvinvointia sekä sosiaalista turvallisuutta, vähentää eriarvoisuutta ja edistää osallisuutta. Lisäksi sosiaalihuoltolain tarkoituksena on turvata yhdenvertaisin perustein tarpeenmukaiset, riittävät ja laadukkaat sosiaalipalvelut ja muut hyvinvointia edistävät toimenpiteet sekä edistää asiakaskeskeisyyttä ja asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa. Osallisuutta sivutaan myös päihdehuoltolaissa (1986/41 § 8), jossa todetaan, että päihdehuollon palvelut on järjestettävä siten, että niiden piiriin voidaan hakeutua oma-aloitteisesti ja niin, että asiakkaan itsenäistä suoriutumista tuetaan. Hoidon on perustuttava luottamuksellisuuteen. Lisäksi toiminnassa on otettava ensisijaisesti huomioon päihteiden ongelmakäyttäjän ja hänen läheistensä etu.

Sosiaalipedagogiikan näkökulmasta sosiaalipedagogisella työllä tavoitellaan yksilötasolla ihmisen yksilöllisten potentiaalien sekä yhteisöllisen ominaisuutensa toteutumista. Lisäksi toimijuuden vahvistumista, sivistyksen kautta vastuullista, eettistä, reflektiivistä sekä tiedollisesti näkemyksellistä maailma- ja ympäristösuhdetta. Yhteisötasolla puolestaan sosiaalipedagogisen työn kautta tavoitellaan tasavertaisen ja arvostavan vuorovaikutuksen syntymistä, osallisuuden ja kuulumisen tunteen lisäämistä sekä hyvän yhteiselämän ja aidon yhteisöllisyyden vahvistumista. Yhteiskuntatasolla puolestaan sosiaalipedagoginen työ tavoittelee osallistuvaa, kriittistä ja tiedostavaa kansalaisuutta, yhteiskunnallisen osattomuuden ja eriarvoisuuden vähenemistä sekä inhimillisempää yhteiskuntaa. (Nivala & Ryyänen 2019: 341.)

5.1 Osallisuus keskeisenä teoriana

Aineiston kautta ilmenevää, vertaistoimijoiden tuottamaa kokemuksellista tietoa, tarkastelen opinnäytetyössäni osallisuuden teorian näkökulmasta. Aineiston perusteella analysoin, kuinka sosiaalipedagogisten ulottuvuuksien, osallisuuden ja osallisuuteen usein läheisesti liitetyn toimijuuden kokemukset toteutuvat Tukialus-hankkeen vertaistoiminnassa, vertaistoimijoiden tuottaman tiedon pohjalta. Sosiaalipedagogiikan näkökulmasta

osallisuuden käsite ymmärretään suhteena. Osallisuudella kuvataan ihmisten ja yhteisöjen välisen suhteen tavoiteltua luonnetta. Osallisuutta tapahtuu ihmisen ja yhteisön välisissä suhteissa, silloin kun ihminen on osana, toimii osana ja myös kokee olevansa osa yhteisöä. (Nivala & Ryyänen 2019: 138.) Teoreettisena lähtökohtana viitataan usein myös Erik Allardtin hyvinvointiteoriaan. Sosiologi Erik Allardtin hyvinvoinnin määrittelyyn liitetyt osa-alueet ovat elintaso (having), yhteisyysuhteet (loving) ja itsensä toteuttamisen muodot (being). Näistä Allardtin teorian osa-alueista osallisuuden näkökulmasta sekä opinnäytetyön osalta keskeisessä asemassa ovat erityisesti kaksi viimeistä ulottuvuutta eli yhteisyysuhteet sekä itsensä toteuttamisen muodot. Sosiaalisen osallisuuden kokemuksellista tunnetta ei voida määrätä ulkopuolelta, mutta sitä voidaan edistää. Osallistuminen on yleisin keino osallisuuden kokemuksellisuuden edistämiseksi. (Lee-
mann & Kuusio & Hämäläinen 2015: 5.) Osallistumisen merkityksellisyys osallisuutta edistävänä elementtinä, perustuu lähtökohtaisesti osallistumisen vuorovaikutukselliseen ja suhteita luovaan ulottuvuuteen. Osallistumisella tarkoitetaan ihmisen toiminnallista läsnäoloa inhimillisissä suhteissa. Se mahdollistaa suhteita rakentavan vuorovaikutuksen sekä yhteistoiminnan. (Nivala & Ryyänen 2019: 138.)

Osallisuuteen liittyvän kuulumisen tunteen kehittymiseen suhteissa muihin sekä suhteessa yhteisöön kytkeytyy vuorovaikutukseen, jossa on tilaa mahdollisuuksille luoda sekä jakaa yhteistä kulttuuria. Lisäksi sen lähtökohtana on sellainen yhteinen toiminta, jossa mahdollistetaan kokemus omasta merkityksellisyydestä sekä omasta arvokkuudesta osana yhteisöä. Yhteisön jäsenilleen antama tila onkin tärkeässä roolissa, jotta yksilö voi olla oma itsensä ja tulla hyväksytyksi sellaisenaan. Jokaisella yhteisön jäsenellä tulee olla lisäksi oikeus tulla nähdyksi ja kuulluksi sekä oikeus omaan identiteettiin. (Nivala & Ryyänen 2019: 141.) Osallisuus ja yhteisö voidaankin nähdä rinnakkaiskäsitteinä, sillä yhteisö- käsitteessä korostuu yhdessä oleminen ja osallisuudessa puolestaan korostetaan kokonaisuuden osana olemista (Eräsaari 2016: 113). Sosiaalipedagogisena toimintana osallisuuden edistäminen perustuukin ihmisen tukemiseen erilaisten yhteisöjen jäsenenä. Osallisuus voi toteutua lisäksi myös yhteiskunnan tasolla, yhteiskunnallisena osallisuutena. (Nivala & Ryyänen 2019: 138.)

Hannele Palukka, Tiina Tiilikka sekä Petra Auvinen (2019) ovat tutkineet kokemusasiantuntijan roolia päihde- ja mielenterveyspalveluissa, osallisuuden näkökulmasta. Tutkimuksessa kokemusasiantuntijat tuottivat aineistoa asemastaan asiakkaan osallisuuden mahdollistajina erilaisissa rooleissa, neljällä eri tavalla. Ensinäkin he kokivat roolinsa asi-

akkaan kokemusmaailman avaajina oman kokemuksensa pohjalta sekä lisäksi ammattilaisen ja asiakkaan välisen luottamuksen rakentajina. Toiseksi kokemusasiantuntijat jäsentävät roolinsa asiakkaan osallistumisen mahdollistajina toimimalla asiakkaiden esikuvina ja roolimalleina. Kolmanneksi kokemusasiantuntijat asemoivat roolinsa osallisuuden vahvistamisen näkökulmasta asiakkaan läheisiksi. Tämän roolin kautta he pystyvät rohkaisemaan asiakasta kertomaan ammattilaisille esimerkiksi heidän päihteiden käytöstään. Neljänneksi kokemusasiantuntijat kokivat toimivansa välittäjinä asiakkaan ja ammattilaisen keskinäisissä kuntoutuskeskusteluissa. (Palukka ym. 2019: 25.)

Kokemusasiantuntijoiden puolestaan jäsentäessä itsensä osallistamispolitiikan välineiksi, he näyttäytyvät alamaaisina ja marionetteina. Aineistossa tuodaan esiin kokemusasiantuntijoiden alisteinen asema suhteessa päihde- ja mielenterveyspalveluiden ammattilaisiin alamaaisina, viittaamalla huonosti hoidettuihin vuorovaikutustilanteisiin, epätasa-arvoisiin ja toiseuden tuntemuksia aiheuttaneisiin tapahtumiin sekä tilanteisiin, joissa ammattilaiset olivat ohjailleet heidän työskentelyään määrittelemällä kokemuksellisen työn tavoitteet ja toimintatavat. (Palukka ym. 2019: 31.) Kokemusasiantuntijoiden marionetteina toimiminen puolestaan nousee aineistosta esiin kokemusasiantuntijoiden näyttäytymisenä projekteissa ns. kiintiöedustajina, jolloin heidän oma äänensä on rajoitettu. Aineistosta käy myös laajemmin ilmi, ettei kokemusasiantuntijoilla aina ole mahdollista päästä vaikuttamaan työpaikkansa päätösten tekemiseen tai toiminnan kehittämiseen, siinä määrin, kun he itse toivoisivat. Osallistamispolitiikan marionetteina kokemusasiantuntijat näyttäytyvät myös silloin, kun huomio kohdistetaan määrättyihin palvelujärjestelmän toivomiin asioihin ja edistetään sitä kautta osallistumispolitiikan pyrkimyksiä. (Palukka ym. 2019: 31–32.)

Osallisuus ilmenee myös oman elämän päätösvaltana sekä toimintaympäristön hallittavuutena, ennakoivuutena ja ymmärrettävyytenä. Lisäksi osallisuutta syntyy sellaisissa vaikuttamisen prosesseissa, joissa mahdollistuu oman itsen ulkopuolelle ulottuvat vaikutusmahdollisuudet. Käsitteenä ja toimintatapana osallisuus voidaan nähdä eräänlaisena suodattimena, jonka kautta yhdistyvät yhteistoiminnallisuuden ehdot ja edellytykset. Yhteistoiminnallisuuden osatekijöitä ovat kohtaaminen ja keskinäisten suhteiden sekä vastuullisuuden rakentuminen. Palvelujärjestelmän kannalta kriittisenä menestystekijänä voidaan pitää sitä, kuinka tasavertainen osallisuus toteutuu asiakasnäkökulmasta, palveluiden rakenteellisissa kehittämisen sekä vaikuttamisen prosesseissa. Sen edellytyksenä on organisatorinen tahto hyödyntää kokemustietoa ja siihen liittyvää osaamista. Toteutumisen edellytyksenä tarvitaan uusia osallisuuden muotoja ja asiantuntijatehtäviä,

joiden kautta perinteinen asiakkaiden osallisuus omassa asiassaan voi muodostua laajemmalti yhteistyöksi palveluiden tarpeiden jäsentämisen, suunnittelun ja niiden kehittämisen ja muotoilun kanssa. Lisäksi osallisuuden muotoja ja kokemustietoa voidaan hyödyntää päätöksenteossa, palvelupolitiikan linjauksissa sekä toimintojen arvioinnissa. (Pohjola 2017: 320.)

5.2 Toimijuus osana osallisuuden kokemusta

Sosiaalitieteissä toimijuus on peruskäsite, jota on usein käytetty puhuttaessa yhteiskunnan ja yksilön välisistä suhteista. Toimijuuden- käsite on liitetty kysymykseen siitä, missä suhteessa yksilöt ohjaavat toimintaansa omien valintojensa kautta ja missä määrin taas puolestaan taloudelliset, sosiaaliset ja yhteiskunnalliset rakenteet määrittelevät ja ohjaavat yksilöiden toimintaa. (Eteläpelto & Heiskanen & Collin 2011: 18.) Sosiaalisen osallisuuden edellytyksenä on toimijuus. Sosiaalipedagogisessa työssä oman osallistumisen ja toimijuuden tukemiseen voidaankin viitata osallisuuden käsitteellä. Silloin ajatellaan, että osallisuus voidaan saavuttaa erityisesti osallistumisessa ja keskeisesti korostetaan osallistujan mahdollisuutta vaikuttaa. (Nivala & Ryytänen 2019: 201.) Koska toimijuuden käsite kytkeytyy usein tiiviisti yhteen osallisuuden käsitteen kanssa, myös tässä opinnäytetyössä toimijuuden kokemuksia käsitellään pitkälti osallisuuden kokemusten kanssa rinnakkain. Erilaisiin toiminnallisiin prosesseihin osallistumisen mahdollistaminen ideointivaiheesta, toimintaan liittyviin päätöksenteon sekä toteutuksen ja arvioinnin prosesseihin ovat toimijuuden kannalta tärkeässä roolissa. Tämän kaltainen kokonaisvaltainen osallistuminen mahdollistaa osallisuuden kokemuksen, joka ei toteudu vaan hetkellisesti vaan se kantaa hedelmää tuottaen prosessin kuluessa toteutuvaa toimijuutta ja vuorovaikutuksen kautta kehittyvää kuulumisen tunnetta. (Nivala & Ryytänen. 2019: 139.)

Osallisuus, osallistuminen ja toimijuus liitetään näin ollen usein termeinä yhteen. Silloin kun toimintaan osallistuva on itse päättänyt osallistua juuri kyseiseen toimintaan ja hänellä on riittävästi tietoa kyseisestä toiminnasta tehdäkseen omaehtoisen päätöksen osallistumisestaan, hänellä on mahdollisuuksia vaikuttaa toiminnan kulkuun, hän on osallinen ongelmanratkaisuprosesseissa sekä hänellä on mahdollisuus suunnitella ja arvioida toimintaa, liittyy tilanteeseen toimijuutta. Pelkkä passiivinen osallistuminen ei riitä osallisuuden saavuttamiseksi, vaan toimijuuden kautta mahdollistuu osallisuuden kokemus. Osallisuuden ja toimijuuden suhde on näin ollen kaksisuuntainen, sillä osallisuuden kokemusten kautta usein vahvistuu myös kokemus toimijuudesta. Toimintaan osallistuminen mahdollistaa yksilön osallisuuden vahvistumisen monella eri tasolla. Osallisuuden

kokemuksia voidaan saavuttaa niin yksilön sisäisinä kokemuksina kuin yhteisöllisenä ja yhteiskunnallisena ulottuvuutena. Lisäksi osallistumisen kautta oppimisessa on mahdollista, että kansalaisuus ja demokratia muuttuvat todeksi yksilöiden välisessä yhteistoinnassa. Näin ollen osallistuva kansalaisuus ei tällöin liity yksilön ominaisuuksiin tai kykyihin, vaan se on kytköksissä tilanteisiin ja suhteisiin. Kuten yhteiskunnallinen toimijuus yleensäkin. (Nivala & Ryyänen 2019: 258.)

Kun asiakastyössä pyritään auttamiseen, on osallistumisen tukemisen keskeisessä asemassa ajatus siitä, että ihminen itse on toiminnan pääosassa ja että yksilö kokee olevansa osa sosiaalista todellisuuttaan. Ihmisen elämä nähdään kokonaisuutena, joka mahdollistuu vain, jos ihmiselle annetaan mahdollisuus kertoa kokemuksiaan, ajatuksiinsa sekä tunteuksiaan. Tavoitteet asetetaan ihmisen omat kyvyt huomioiden sekä niiden kehittymisen tukeminen asetetaan kaiken lähtökohdaksi. Lisäksi on tärkeää tunnustaa toimijan oma osaaminen ja vahvuudet. Työnteossa mahdollistetaan osallistuminen, valintojen tekeminen sekä vastuun kantaminen prosessin eri vaiheissa. Jotta toimijuutta voidaan tukea, täytyy työskentelyn toteutua tasavertaisuutta noudattaen. Tällöin jokainen toimintaan osallistuja nähdään toimijana ja työ toteutetaan yhdessä ja yhteisvastuullisesti. (Nivala & Ryyänen 2019: 197.)

Johanna Ranta (2020: 16) on tutkinut suhteellista toimijuutta huumeita käyttävien matalan kynnyksen palveluissa. Suhteellisella toimijuudella hän tarkoittaa sitä, kuinka ihmisen kyky, valta ja kapasiteetti toimia ovat vahvasti kytköksissä siihen, kuinka yksilö on vuorovaikutuksessa muihin ihmisiin sekä osana laajempia sosiaalisia suhteita. Keskeisiksi suhteiksi Ranta (2020: 68) nimeää palvelujärjestelmäsuhteet, yhteiskuntasuhteet, paikkasuhteet sekä henkilökohtaiset suhteet. Rannan (2020: 85–86) mukaan asiakkaiden vahvalle toimijuudelle on tilaa silloin, kun heillä on mahdollisuus käyttää autonomiakapasiteettiaan määrittäen fyysistä toimintaa. Heidän on mahdollista saapua paikalle ilman erillistä ajanvarausta ja liikkua tiloissa omaehtoisesti. Asiakkaiden muodostaessa vuorovaikutukselle kehykset, silloin myös pyrkimys aktivoida toimijuutta on heiltä itseltään. Rannan (2020: 88) mukaan työntekijöiden toimijuuteen puolestaan vaikuttaa suhteet yhteiskuntaan ja palvelujärjestelmään. Heidän on tasapainoiltava haittoja vähentävän työotteen ja huumelainsäädännön puitteissa.

Rannan (2020: 89) mukaan molempien osapuolten tavat olla vuorovaikutuksessa keskenään vaikuttavat toimijuuden rakentumiseen. Vaikuttavia tekijöitä ovat mm. se, kuinka

he keskustelevat vastuistaan, antavat sekä vastaan ottavat neuvoja, orientoituvat kohtaamispaikkaan sekä kuinka he asettavat keskusteluissa vuorovaikutteisia kehyksiä. Ranta (2020: 94) toteaa tutkimuksensa osoittavan, että huumeista riippuvaisten henkilöiden toimijuutta voidaan tukea henkilökohtaiset tarpeet huomioivilla ja joustavilla palvelurakenteilla, lähestymistavoilla sekä työkäytännöillä. Olennaisena hän pitää myös toimijuuden tutkimusta vertais- ja kokemusasiantuntijatyössä sekä jalkautuvassa ja etsivässä työssä. Rannan (2020) tutkimuksissa keskitytään lähinnä ammattilaisten ja asiakkaiden suhteellisen toimijuuden toteutumiseen. Kuitenkin on syytä huomioida, että matalan kynnyksen palveluihin yhteydessä toteutettavan toiminnan vertaisten identiteetti ja roolit voivat kiinnittyä tapauskohtaisesti osaksi niin työntekijän kuin asiakkaankin kategoriaa tai puolestaan asettua näiden kahden ryhmän välimaastoon. Opinnäytetyössä selvitetäänkin millaisena Rannan (2020) tutkimuksista ulkopuolelle rajautuvan kohderyhmän, vertaistoimijoiden toimijuus ja roolit näyttäytyvät Tukialus-hankkeen toiminnassa.

6 Tutkimusasetelma

Seuraavissa alaluvuissa esitellään opinnäytetyön tutkimuskysymykset, keskeisimmät tutkimusmenetelmät, aineiston keräämisen prosessi sekä aineiston analyysin vaiheet.

6.1 Tutkimuskysymykset

Opinnäytetyössä selvitetään millaisia osallisuuden ja toimijuuden kokemuksia Tukialus-hankkeen vertaistoimijoiden haastatteluaineiston pohjalta voidaan Tukialus-hankkeessa toimimiseen liittää. Lisäksi opinnäytetyössä selvitetään, millä tavoin Tukialus-hankkeen vertaistoimijoiden parissa tehtävää työtä voitaisiin vertaistoimijoiden näkökulmasta kehittää. Vertaistoimijoiden Tukialus-hankkeen toimintaan liittyvien kokemusten tarkastelu on erityisen tärkeää Tukialus-hankkeen vertaistoiminnan kehittämisen sekä sitä kautta myös hankkeen vertaistoimijoiden hyvinvoinnin kannalta. Lisäksi Tukialuksen vertaistoimijoiden tuottaman aineiston voidaan katsoa palvelevan myös yleisesti haittoja vähentävällä työotteella tehtävän vertaistoiminnan kehittämistä sekä antavan tärkeää tietoa uusien matalan kynnyksen vertaistoimintaan liittyvien hankkeiden ja toimintamallien tueksi. Osallisuuden ja toimijuuden toteutuminen hankkeen vertaistoiminnassa mahdollistaa monitasoisen sekä kokonaisvaltaisen toimintakapasiteetin sekä on lisäksi edellytys hankkeen vertaistoimintaan liitettyjen tavoitteiden saavuttamiseksi.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaisena osallisuus sekä toimijuus näyttäytyvät Tukialus-hankkeen toiminnassa vertaistoimijoiden näkökulmasta?
2. Miten Tukialus-hankkeen toimintaa tulisi vertaistoimijoiden näkökulmasta kehittää?

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset on rajattu koskemaan vain Helsingin ja Tampereen alueella toteutettua Tukialus-hankkeen vertaistoimintaa, jotta opinnäytetyöstä ei tulisi liian laaja. Tässä opinnäytetyössä termillä (tutkielman) teoria, tarkoitetaan opinnäytetyön viitekehystä, opinnäytetyön teoreettista osuutta.

6.2 Laadullinen tutkimus

Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus. Laadullisessa tutkimuksessa ensisijaisena tavoitteena pidetään usein toimijoiden omien tulkintojen ja heidän oman äänensä esiin nostamista. Erityisesti sellaisten ryhmien äänen esiin nostamista, joiden ääni on perinteisesti jäänyt vähäiselle huomiolle. (Kallinen & Pirskanen & Rautio 2015: 38.) Opinnäytetyön keskeisessä asemassa korostuu haastateltavien ääni. Kokemuksellisen tiedon kautta saadaan merkittävää aineistoa siitä, kuinka toimijuuden ja osallisuuden kokemukset on huomioitu Tukialus-hankkeen toiminnassa. Lisäksi laadullisen aineiston kautta voidaan tuottaa kehitysideoita hankkeen käyttöön toiminnan jatkokehittelyä ajatellen. Opinnäytetyön laadullinen aineisto palvelee myös päihdealan uusien vertaistoimintaan liittyvien hankkeiden taustoitusta. Haittoja vähentävällä työotteella toimivat, jo olemassa olevat vertaistoimintaan keskittyneet päihde- ja mielenterveyspalvelut saavat lisäksi aineiston pohjalta arvokasta kokemuksellista tietoa oman toimintansa kehittämisen tueksi. Laadulliselle tutkimukselle on tyypillistä, että siinä keskitytään usein varsin pieneen määrään tapauksia ja kerättyä aineistoa pyritään analysoimaan mahdollisimman perusteellisesti (Eskola & Suoranta 2003: 18). Opinnäytetyössä toteutuukin useita laadullisen tutkimusmenetelmän valintaa tukevia seikkoja. Laadullisen tutkimusmenetelmän kautta saadaan myös syvempää tietoa tutkittavasta asiasta ja voidaan tutkia ihmisten vuorovaikutukseen liittyviä suhteita, jotka ovat osallisuuden näkökulmasta tärkeässä osassa.

6.3 Aineiston keruu

Opinnäytetyön aineisto kerättiin teemahaastattelun menetelmää hyödyntäen. Teemahaastattelu mahdollistaa vapaamuotoisen ja tilaa antavan ilmapiirin, jolloin haastateltavien ääni säilyy haastattelussa, keskeisessä asemassa. Teemahaastattelussa olennaisinta on, että haastattelu etenee tiettyjen teemojen ympärillä, haastattelussa otetaan huomioon haastateltavien tulkinnat asioista sekä heidän asioilleen antamansa merkitykset säilyvät keskeisinä ja syntyvät vuorovaikutuksessa. (Hirsjärvi & Hurme 2010:48.) Opinnäytetyössä keskityttiin vertaistoimijoiden kokemuksiin ja näin ollen teemahaastattelun kautta avoin ja vapaamuotoinen keskustelu aihepiirin ympärillä mahdollistui. Teemahaastattelun menetelmälle tyypillinen, kysymysten teemoittain asettelu tuo haastatteluun tietynlaisen rakenteen, mutta rakenteen ympärillä on myös vapauksia liikkua ja tarvittaessa tarkentaa kysymyksiä teeman aihepiirin kannalta olennaisiin huomioihin liittyen. Teemahaastattelun etuna voidaankin pitää sitä, että haastattelun aikana voidaan myös tarkentaa ja syventää kysymyksiä haastateltujen vastauksiin perustuen. (Tuomi & Sarajärvi 2018: 87-88.) Teemahaastattelu mahdollistaa myös haastateltavan ihmisen kohtaamisen sensitiivisesti sekä inhimillisesti.

Teemahaastattelut toteutettiin kahtena vertaistoimijoiden ryhmähaastatteluna, yksi haastattelukerta Helsingissä 20.8.2020 ja toinen haastattelukerta Tampereella 27.8.2020. Ryhmähaastattelut järjestettiin ennalta sovitussa tilassa, vertaistoimijoille suunnattujen viikkopalaverien yhteydessä. Ryhmähaastattelussa haastateltavat kommentoivat teemaan liittyviä asioita melko spontaanisti ja tekevät erilaisia huomioita tutkittavan asian ympärillä. Lisäksi ryhmähaastattelussa usein tuotetaan tutkittavan ilmiön kannalta monipuolista tietoa. Ryhmähaastattelussa haastattelijan rooliin liittyy puhuminen usealle haastateltavalle samanaikaisesti sekä haastattelijan väliin suunnatut kysymykset myös yksittäisille haastateltaville. (Hirsjärvi & Hurme 2010: 61.) Ryhmähaastattelun tavoitteena oli saada aikaan monipuolista keskustelua teemojen ympärillä. Lisäksi tavoitteena oli tuoda esiin vertaistoimijoiden yksilöllisten kokemusten ohella myös yhteisössä yhteisesti koettuja asioita. Ryhmähaastattelussa jäi myös riittävästi aikaa kysymysten prosessoinnille ja pohdinnalle, samanaikaisesti kun joku muu ryhmän jäsenistä on puheenvuorossa. Ryhmähaastattelun heikkoutena voidaan pitää sitä, kuinka puheenvuorojen tasapuolisuus saadaan varmistettuja. Opinnäytetyössä tasapuolisuus pyrittiin järjestämään siten, että edettiin teema kerrallaan. Jokaiselta haastatteluun osallistuvalla kysyttiin kaikkien teemojen kohdalla vielä erikseen mielipidettä, siinä tapauksessa, ettei haastateltava ollut itse oma-aloitteisesti käyttänyt puheenvuoroaan.

Tutkimuslupaa haettiin sähköisesti toukokuussa 2020. Diakonissalaitoksen eettisen toimikunnan puoltolausunto saapui kesäkuussa. Opinnäytetyön tiedotusta varten valmisteltiin PowerPoint esitys, joka esitettiin vertaistoimijoille viikkopalaverin yhteydessä Helsingissä sekä sähköisesti Tampereella, noin kuukausi ennen varsinaisia haastatteluja. Lisäksi haastatteluun osallistuvat saivat tiivistetyn tiedotteen tutkimuksesta (Liite 1). Tutkimusprosessin ajaksi hankin puheluita ja tekstiviestejä varten Prepaid-liittymän, jonka kautta minut oli mahdollista tavoittaa tarvittaessa, 20.8.2020 alkaen, syyskuun loppuun saakka. Tiedotteessa oli lisäksi sähköpostiosoitteeni. Tämän menettelyn avulla halusin varmistaa, että valinnan vapaus säilyi koko prosessin ajan ja haastattelu oli mahdollista perua halutessaan. Menettelytapojen kautta varmistin myös sen, että tutkimuksen eettisyys säilyy läpi koko prosessin ja kenenkään ei tarvitse jäädä yksin pohtimaan mahdollisia prosessiin liittyviä epäselvyyksiä tai lisäkysymyksiä.

Ryhmähaastattelut toteutin vertaistoimijoiden omissa toimintakaupungeissaan. Opinnäytetyöhöni osallistui yhteensä seitsemän vertaistoimijaa, joten tutkimuksen otos oli verrattain pieni. Kuitenkin suhteutettuna vertaistoimijoiden kokonaismäärään osallistumisaktiivisuus oli varsin hyvä. Vuoden 2020 alussa Tukialus-hankkeen toiminnassa Helsingin ja Tampereen alueella oli mukana yhteensä 13 vertaistoimijaa (Koski 2020). Opinnäytetyön ryhmähaastatteluihin osallistui Helsingissä kolme vertaistoimijaa ja Tampereella neljä vertaistoimijaa. Molemmat ryhmähaastattelut toteutuivat vertaistoimijoiden viikkopalaverien yhteydessä. Helsingissä haastattelupaikkana toimi Diakonissalaitoksen yhteydessä sijaitseva kokoushuone Alppikadulla. Tampereella haastattelun toteuttamispaikkana toimi Valsku-hankkeen tila, Rongankadulla. Molemmat toimitilat olivat vertaistoimijoille jo entuudestaan tuttuja Tukialus-hankkeen toimintaan liittyvien viikkopalaverien kohtaamispaikkoina.

Opinnäytetyöhön osallistuvat täyttivät suostumuslomakkeen (Liite 2) aineiston nauhoittamista varten. Molemmat haastattelut olivat kestoltaan noin tunnin mittaisia. Teema-haastattelujen varsinaiset teemat; osallisuuden kokemus, toimijuuden kokemus ja toiminnan kehittäminen muotoutuivat tutkimuskysymysten pohjalta. Ennen teema-haastattelujen aloittamista operationalisoin kysymykset arkikielellä ymmärrettäviksi (Liite 3). Operationalisoinnilla tarkoitetaan teoreettisten sekä käsitteellisten teemojen muuntamista sellaisiksi, että tutkittavat voivat ymmärtää asian arkiymmärryksellään (Vilka 2007: 14). Tutkimuskysymykseen 1. Millaisena osallisuus sekä toimijuus näyttäytyvät Tukialus-hankkeen toiminnassa vertaistoimijoiden näkökulmasta? operationalisoin toi-

mijuuden ja osallisuuden käsitteet seuraavien kysymysten kautta: Onko sinun mielipidetäsi otettu huomioon tässä Tukialuksen toiminnassa ja miten koet oman roolisi tässä työyhteisössä? Toimijuuteen ja sitä kautta myös osallisuuden teemaan liittyen muotoilin lisäksi kysymyksen: osaatko sanoa mikä on saanut sinut osallistumaan juuri tähän (Tukialuksen) toimintaan?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen osalta teemoihin päästiin myös yleisen tason kysymyksillä, kuten: Minkälaista tässä Tukialus-hankkeessa toimiminen on ollut ja millaisena koet jalkautumisen ja työparityöskentelyn ammattilaisen kanssa työmuotoina? Näiden kysymysten kautta oli mahdollista esittää lisäkysymyksiä sekä tarjota haastateltaville tilaa puhua laajemmin toiminnasta. Avoimen keskustelun kautta saatiin myös lisää aineistoa, koskien molempia tutkimuskysymyksiä. Toiseen tutkimuskysymykseen, miten Tukialus-hankkeen toimintaa tulisi vertaistoimijoiden näkökulmasta kehittää? esitin suhteellisen suoran kysymyksen: Millä tavoin tätä toimintaa tulisi teidän mielestänne parantaa tai kehittää vai oliko kehittämiseksi tai toiminnan parantamiseksi ylipäänsä tarvetta? Lopuksi annoin vielä tilaa palata aiempiin teemoihin tai keskittyä vertaistoimijoiden tärkeiksi kokemuksiin asioihin kysymällä: tulisiko teille vielä mieleen jotain lisättävää aiempiin kysymyksiin tai toiveita liittyen Tukialuksen toimintaan jatkossa? Tämä viimeinen kysymys vahvisti lisäksi vielä toiminnan kehittämiseen liittyvän teeman uudelleen käsittelyyn ottamista, toiveiden esittämisen muodossa.

6.4 Aineiston analysointi

Teemahaastattelujen kautta saadun aineiston analysoimisessa käytin aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmää. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen menetelmä, jonka avulla etsitään aineistoon liittyviä merkitysten suhteita sekä erilaisia merkitysten kokonaisuuksia. Analyysiprosessin aluksi litteroin haastattelunauhut. Litteroitua aineistoa kertyi yhteensä molemmat haastattelut mukaan lukien 26 liuskaa. Aineiston pelkistämisen eli redusoimisen aloitin keräämällä aineistoista keskenään samankaltaisia teemoja tutkimuskysymyksiini liittyen. Näiden teemojen ympärille lähdin rakentamaan analyysiani teema kerrallaan. Aloitin analyysin tulostamalla liuskat paperiversioiksi ja koodaamalla litteroitua aineistoa, siten että alleviivasin aineistosta tutkimuskysymyksieni kannalta merkityksellisiä asiasisältöjä. Nämä eri asiasisältöiset opinnäytetyöni kannalta merkitykselliset aineistot erottelin muusta aineistosta käyttäen apuna erivärisiä alleviivaustusseja.

Tämän jälkeen erottelin osallisuuden teemaan liittyvästä alleviivatusta aineistosta erikseen, ne aineistot, jotka liittyivät vertaistoimijoiden osallisuuteen heidän omassa elämässään, osallisuuden kokemuksiin yhteisössä ja vaikuttamisprosesseissa sekä osallisuuden kokemukseen yhteisestä hyvästä. Myös nämä aineistot erottelin toisistaan käyttämällä apuna erivärisiä Post-it lappuja. Seuraavaksi kävin läpi aineiston alleviivauksista toimijuuteen liittyvää aineistoa ja erottelin toimijuuteen liittyen aineistosta yksilöllisiin sekä yhteisöllisiin toimijuuden kokemuksiin liittyvät sisällöt. Samalla tavoin kävin läpi toisen tutkimuskysymyksen osalta merkityksellistä, toiminnan kehittämiseen liittyvää sisältöä. Aineistosta erottui tältä osin Tukialus-hankkeen vertaistoimintaan liittyviä kehitysideoita, Tukialus-toimintaan yleisellä tasolla liitettviä kehitysideoita, aineistoa toimiviksi koetuista rakenteista ja toimintamalleista sekä lisäksi sisältöä työnohjaukseen ja työssä jaksamiseen liitetyistä kehitysideoista. Klusterointivaiheessa eli ryhmittelyä tehtäessä oivalsin, kuinka osallisuuden teeman osalta aineiston ryhmittely kaipasi vielä uudelleen tarkastelua.

Osallisuuden teeman kohdalla päädyinkin lopulta muuttamaan aineiston luokittelun, siten että erottelin aineistosta osallisuuden teemaan liittyviä esiin nousseita alakäsitteitä. Osallisuuden teemaan liittyen aineiston pohjalta muodostuivat lopulta alakategoriat, kuten yhdenvertaisuuden ja tasa-arvoisuuden kokeminen, kuulluksi ja nähdyksi tulemisen kokeminen, toiminnan merkitys kuntoutumisen sekä oman elämänhallinnan tukena ja yhteisöön ja yhteiskuntaan kiinnittyminen. Lisäksi osallisuuden teeman alakategoriaan päätyivät sanktioiden puuttuminen ja tuomitsemattomuus sekä omien kokemusten hyödyntäminen toiminnassa. Pääluokaksi ja samalla teemoihin kytköksissä olevaksi kehysteemaksi muotoutui vertaistoimijan roolit ja asema Tukialus-hankkeen toiminnassa. Taulukossa 1 on nähtävissä aineistolähtöisen sisällönanalyysin pohjalta muotoutunut rakenne kokonaisuudessaan.

Tutkimuskysymyksiin liittyvien teemojen sekä teemoihin liitettyjen alaluokkien kautta lähdin analysoimaan aineistoa yhteenvedoksi tuloksista (Luku 7), teema kerrallaan. Tuloksia analysoitaessa ja anonymiteettisuojan varmistamiseksi päädyin yhdistämään molemmat ryhmäkeskustelut yhdeksi kokonaiseksi aineistoksi. Vertaistoimijoiden puheenvuorot päädyin merkitsemään opinnäytetyön raportoinnissa muotoon (V). Samaan alaluokkaan liittyvissä keskusteluissa olen merkinnyt eri vertaistoimijoiden puheenvuorot muotoon (V1), (V2) jne. Sen vuoksi, että puheenvuorot erottuisivat eri haastateltavien tuottamiksi kommentteiksi. Tämä ei kuitenkaan tarkoita raportissani sitä, että esim. (V1) merkinnällä eroteltu puheenvuoro kuuluu aina samalle vertaistoimijalle. Tällä tavoin pyrin

turvaamaan haastatteluihin osallistuneiden vertaistoimijoiden anonyymiteettisuojan mahdollisimman hyvin sekä varmistamaan sitä kautta myös hyvien eettisten käytäntöjen toteutumisen. Haastattelijan puheenvuorot eli omat puheenvuoroni olen tässä opinnäytetyön raportissa merkinnyt muotoon (H).

ALALUOKKA	YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA
Yhdenvertaisuuden ja tasavertaisuuden kokeminen	OSALLISUUDEN KOKEMUS	VERTAISTOIMIJAN ROOLIT JA ASEMA TUKIALUS-HANKKEEN TOIMINNASSA
Kuulluksi ja nähdyksi tulemisen kokeminen		
Toiminnan merkitys kuntoutumisen sekä oman elämänhallinnan tukena		
Yhteisöön ja yhteiskuntaan kiinnittyminen		
Sanktioiden puuttuminen ja tuomitsemattomuus		
Omien kokemusten hyödyntäminen toiminnassa		
Yksilölliset toimijuuden kokemukset	TOIMIJUUDEN KOKEMUS	
Yhteisölliset toimijuuden kokemukset		
Hyvät käytössä olevat rakenteet ja toimintamallit	TOIMINNAN KEHITTÄMINEN	
Vertaistoiminnan kehittäminen		
Tukialus- toimintaan liitettyjä kehitysideoita		
Työnohjaukseen ja työssä jaksamiseen liitettyjä kehitysideoita		

Taulukko 1. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin kautta muotoutunut aineistorakenne

7 Tulokset

Seuraavissa alaluvuissa esittelen opinnäytetyön keskeisimpiä tuloksia. Tulosten esittelyn olen toteuttanut edellä esitetyn aineistolähtöisen sisällönanalyysin kautta rakentuneen taulukon mukaisesti (ks. taulukko 1). Ensimmäisessä alaluvussa olen kerännyt tutkimusaineistossa esiintyviä osallisuuden sekä toimijuuden teemaan liittyviä keskeisiä aineiston pohjalta syntyneitä tuloksia. Toisessa alaluvussa esittelen aineistossa esiin nousseita Tukialus-hankkeen toimintaan liitettjä kehittämideoita. Toisessa alaluvussa esitellään lisäksi aineiston kautta esiin nousseita toimivia Tukialuksen toiminnassa käytössä jo olevia ja hyväksi todettuja rakenteita sekä toimintamalleja. Kolmannessa alaluvussa puolestaan käsittelen aineiston pohjalta, hankkeen toimintaan liitettjä kokemuksia vertaistoiminnan rooleista sekä vertaistoimijoiden asemasta Tukialus-hankkeen toiminnassa. Nämä roolit ja asemat määrittävät paljolti sen, kuinka osallisuuden ja toimijuuden teemat Tukialuksen toiminnassa toteutuvat ja kuinka toiminnan kehittämiseen osallistuminen vertaistoimijoiden osalta on mahdollistettu.

7.1 Osallisuuden ja toimijuuden kokemus

Eräs vahvasti aineistosta esiin noussut tema oli yhdenvertaisuuden kokeminen sekä tasa-arvoisen kohtelun tärkeys. Tämä tema nousi esiin usean kysymyksen yhteydessä ja sitä korostettiin aineistossa myös temahaastattelun jatkokysymysten yhteydessä. Yhdenvertaisuuden ja tasavertaisuuden kokemus työyhteisössä on vahvasti yhteydessä sosiaalisen osallisuuden kokemiseen. Osallisuuden myötä usein myös toimijuuden kokemus vahvistuu. Tätä osallisuuteen liittyvää temaa käsiteltiin aineistossa työyhteisön lisäksi myös suhteessa kohdattaviin ihmisiin, kuten seuraavassa aineistoesimerkissä.

Ja sit niinku semmonen mul on, mitä mä oon miettiny tosi paljon, et mikä on tosi haastavaa – Niin, se, että, ettei nosta itteensä yläpuolelle. Niinkun mä oon puhunu tästä (työntekijän nimi) kanssa ja (työntekijän nimi) sano, et sitä joutuu ammattilaisetki koko ajan pyörittää ja keskittyy siihen, että olis mahdollisimman tasavertanen niiden kohdattavien kanssa ja siihen joutuu oikeesti keskittyy, ettet sä niinku millään eleillä tai millään tee sitä, että sä oisit heitä ylempänä. Niin, kerranki mä menin, kun mä tajusin, kun jengi istui nurmikolla ja ne alko mulle juttelee ja kyselee kaikkee, et mitä mä teen Tukialuksessa – Niin mä menin, mä tajusin, et kun mä seison niiden siel yläpuolella, niin mä oon niinku statuksessa korkeemmalla, kun he. Niin mä menin niiden kanssa sit rinkiin istuu ja kertoo. Et joutuu olee jotenki tosi hereillä koko ajan sen kanssa. (V1)

Oman toiminnan reflektoinnin lisäksi tasavertaisuuden ja yhdenvertaisuuden temaa käsiteltiin haastatteluaineistossa koko työryhmää koskevana ja monisuuntaisena prosessina. Tämä yhteisöllisen toimijuuden ja osallisuuden kokemukseen vahvasti linkittyvä

prosessi näkyi esimerkiksi alla olevassa puheenvuorossa. Lisäksi esimerkissä käytetään myös vahvasti osallisuuteen viittaavaa me-puhetta, jota esiintyi aineistossa paljon.

Työryhmästä täytyy kyl sanoo, et se on myöski semmonen työryhmä, et siellä ei niinku. Me ei mennä jakaa armopaloja tonne kadulle, me mennään auttamaan ihmisiä. Ja se niinku mun mielestä heijastuu, hirveen hyvin tos niinku niin ammattilaisten, kun vertsiengi puolelta. – Se tekee itellekin sen niin helpoks, kun oma ajatus on se, että semmonen tasa-arvoinen ajattelu on mulle hirveen tärkeätä. Niin, mun ois hirveen vaikee olla semmoses niinku työryhmäs mukana, jos siel ois vähänkään semmosta, et me tullaan nyt auttaan tänne jengiä ja armopaloja jakelemaan, mielialalla. Ja jotenki se on mun mielestä niinku matalan kynnyksen katu-toimintaa ja kaikki on niinku, ei suhtauduta ylöspäin katsoen, eikä alaspäin katsoen. Ei kadulla, eikä sit niinku toisia. Niin se on mun mielestä tärkeätä. (V1)

Osallisuuden osa-alueisiin kuuluu myös kokemus siitä, kuinka ihminen kokee itsensä osaksi työyhteisöä ja osaksi koko yhteiskuntaa. Osallisuuden kokemukseen liittyvä oman toiminnan arvostus lisää osaltaan yhteenkuuluvuuden tunnetta. Arvostuksen kautta mahdollistuu myös se, että ihminen kokee tulleen nähdyksi sekä kuulluksi. Aineistosta kävi ilmi, että nähdyksi ja kuulluksi tulemisen kokemukset vahvistivat usein osallisuuden kokemuksen ohella myös toimijuuden kokemusta. Oikeudenmukainen kohtelu työryhmän sisäisesti sekä asiakkaita kohtaan, koettiinkin useissa puheenvuoroissa toimintaan sitouttavaksi ja erityisen tärkeäksi Tukialus-hankkeen toiminnan elementiksi, kuten seuraavasta kahden vertaistoimijan keskustelussa käy ilmi.

Täs on ollu aika paljon sellasii, et ne on menny omalla painollaan, et ei oo tarvinnu sanoo. Niinku esim, et jos on vuoro ja sit se perutaan (ammattilaisten toimesta), siit maksetaan palkkaa. Se on oikeesti hyvä elementti. (V1)

Ja se kertoo kans siit arvostuksesta, että tää meidän rooliki otetaan ihan oikeesti vakavissaan. Jota mä en nyt siis epäile, enää millään tavalla tässä vaiheessa. Mut se on hyvä, kun se on myös sellanen konkreettinen todiste siitä, että te ootte arvokkaita ja te (vertaistoimijat) ootte varannu aikaa tähän näin, sille ja sille päivälle. Mut kun ei onnistu niin tottakai he ovat sitten velvollisia maksamaan. (V2)

Tukialus-hankkeessa toimiminen ja vertaistoimintaan osallistuminen koettiin aineiston pohjalta omaa elämänhallintaa tukevana toimintana ja sitä kautta myös hyvin merkityksellisenä. Toiminnan koettiin antavan arkeen sisältöä sekä muodostavan sellaisia arki-rutiineja, jotka aineiston mukaan tukivat myös usein vertaistoimijoiden omaa kuntoutumista. Tukialuksessa toimimisella koettiin olevan lisäksi vaikutuksia päihteiden käytön vähentämisen näkökulmasta. Päihteiden käytön koettiin vähenevän huomattavasti, silloin kun päihteiden käytön tilalle oli jotain tekemistä. Tukialuksen työryhmä koettiin myös tärkeäksi tukiverkoksi, etenkin silloin kun elämään sisältyi jonkinlaisia kriisitilanteita.

Se oli ihan hirvee aika (koronakevät), mä huomasin siinä, että kuinka niinku äärimmäisen tärkeä asia Tukialus on mun elämänlaadulle. Sit kun se (vertaistoiminta) loppu, niin ei ollu niinku mitään. Mä jäin ihan tyhjiöön silleen, et pohja elämältä katos. Että sit mä aloin oheiskäyttää silloin, kun oli mahdollista. Että Tukialus on kyllä niinku, mulle sen, niinku oman elämän pohja jollain tavalla. Et onhan mulla muitakin juttuja niinku tää (hankkeen nimi), et kyl ne on ihan yhtä tärkeitä juttuja, mut sitten toinen, et siinä saa liikuntaa ja sosiaalista kontaktia ja kaikkee. Sanoisin, että 6/5. (V1)

Mulle tää on ehkä enemmän se, että mulla on itellä jotain tekemistä ja sit edes jotain järkevää tekemistä. Koska, niinku ei mulla oikein muuten oo, ku sit mä istun himassa tai sit mä oon vetämässä kamaa tai jotain. Et se on niinku se, et oon edes sen yhen päivän suurin piirtein selvinpäin. (V2)

Tukialus-hankkeen toiminnan kautta koettiin myös kiinnittymistä yhteiskuntaan. Lisäksi tunne tarpeellisuudesta ja osallistuminen yhteiskunnallisesti tärkeään työhön koettiin voimaannuttavana sekä palkitsevana. Seuraava sitaatti kuvaa tätä osallisuuden, vastavuoroisuuden, voimaantumisen sekä valtaistumisen kokemusta.

Ensinäkin se on hirveen palkitsevaa toimii tuolla, niinku ihmisten auttaminen. Niin siinä niinku auttaa sit samalla, tulee se hyvä voitto, et saa itsekin samalla sitä apua. Tulee merkityksellisyyden tunnetta. Rupee tulee pikkuhiljaa semmonen fiilis, että on ehkä osa tätä yhteiskuntaa. Muutakin ku vaan tässä päihteiden käyttäjän roolissa, mikä on ollu aikasemmin. (V1)

Aineistoista esiin nousi myös kantaa ottavaa yhteiskunnallista keskustelua. Yhteiskunnallinen keskustelu liittyi suurelta osin päihteiden käyttäjien asemaan ja oikeuksiin. Vertaistoimijoiden palkkaukseen liittyvä yhteiskunnallinen byrokratia koettiin myös useissa puheenvuoroissa haastavana ja eriarvoistavana. Seuraavassa keskustelussa pohditaan huumeiden käyttäjiin liittyvää, sosiaalisessa mediassa käytyä yleisönosastokeskustelua.

Mun on pakko tähän kohtaan kertoa, että kun mä kuulun Facebookissa (kaupungin nimi) kunnallispolitiikka- ryhmään. Niin siellä oli taas keskustelua huumeiden käyttäjistä vaihteeksi. Niin joku oli heittänyt hyvällä, siis ”hyvällä maulla” semmosen vitsin, että kun kerran täällä on ollu (kaupungin nimi) huhua, että on tarjottu – vanhaks menneitä maskeja vähävaraisille, että eikö voitais käytettyjä väkkeitä (huumeiden käyttövälineitä) tarjota sitten huumeiden käyttäjille? Mä kirjoitin sille, että ooksä valmis maksaa sit sun veroeuroistas, ne kaikki tulehdukset sun muut, mitä siitä seuraa? (V1)

Yhteiskunnallisen keskustelun lisäksi aineistossa esiintyi oman kokemuksen pohdintaa liittyen kansalaisvelvollisuuksiin sekä yksilöllisen toimijuuden vahvistumiseen myös Tukialus-toiminnan ulkopuolella. Haastatteluihin osallistuneet vertaistoimijat kokivat, että Tukialuksessa vertaisena toimiminen on vaikuttanut positiivisesti heidän omaan arvo-

maailmaansa sekä vahvistanut myös kokemusta omasta roolistaan toisia auttavana kansalaisena. Seuraavissa sitaateissa on esimerkkejä liittyen näihin osallisuuden sekä yksilöllisen toimijuuden kokemuksiin työajan ulkopuolella.

Kun on ollu Tukialuksessa, on alkanu myös siviilissä –vähä toteuttaa niitä arvoja – Tapasin kerran hysteerisen tytön (vapaa-ajalla) ja mulle ollu puhelinta mukana, mut se vaikutti, et se tyttö oli psykoosissa, niin mä menin äkkiä viemään koiran ja mä mietin viel siinä, että kun mä oon Tukialuksessa niin mä en voi jättää sitä tyttöä sinne. Niin mä vein koiran ja otin puhelimen ja olisin mennu soittaa – lanssin (ambulanssi), mutta se oli kadonnut sieltä, et – jotenki toi Tukialus on tehny itelle tosi hyvää, omalle arvomaailmalle. (V1)

Mun kaveri, niin se tuli sit käymään mun luona ja veti siinä sit niinku huumetta X – Ja sit se pisti (huume)neulat taskuunsa, mä sanoin et, laita ne tonne purkkiin, et mulla on purkki tässä näin, et mä annan sulle puhtaita mut, eiku hän pitää tän, et jos hänellä ei oo. Mut eiku mä annan sulle puhtaita, et laita se tonne roskeeseen – et tajuaksä, et sulta saattaa lähtee käsi tai sä saat verenmyrkytyksen? (V2)

Sanktiot ja muut valtarakenteisiin liittyvät elementit koettiin vertaistoimijoiden kokemuksissa toimimattomiksi ja haittoja vähentävän työotteen periaatteiden vastaisiksi. Vertaistoimijoiden haastattelujen pohjalta kerätyssä aineistossa kävi ilmi, että sanktioiden ja tuomitsevuuden puuttuminen Tukialuksen toiminnassa koettiin toimivana, omaehtoisuutta tukevana sekä turvallista ilmapiiriä luovana toimintamuotona. Vertaistoimijat kokivat, että esimerkiksi vuorojen peruuntumiset ammattilaisten taholta oli hoidettu hyvin ja vuorosta oli tällaisissa tapauksissa maksettu sovittu palkkio. Myös vuorojen peruuntumiset vertaistoimijoiden puolelta oli hoidettu heidän kokemustensa mukaan hyvin. Heitä ei tuomittu tai syyllistetty vuoron peruuntumisen takia, vaan he olivat kokeneet, että ammattilaiset olivat ennemminkin kysyneet vointia ja olleet tukena näissä tapauksissa. Poikkeuksena aineistosta nousi esiin eräs kokemus siitä, että jonkinlaista Tukialuksen vertaistoiminnan ulkopuoliselle ajalle sijoittuvaa epäoikeudenmukaisuutta sekä siihen liittyviä seurauksia, oli Tukialuksen vertaisena olemisen aikana esiintynyt.

Mul on sellanen negatiivinen kokemus, että kun on mokannut, niin mä en oo ihan pitänyt siitä, miten se on käsitelty. Musta on tuntunut, etten mä oo saanut mun ääntä kuuluviin oikein. Tottakai mun pitäis ottaa siitä ite oma vastuu, että saa sen äänen kuuluviin, mutta kun on niin arka luonteeltaan ja sitten en oo oikein saanut sitä ääntä kuuluviin siinä, sitä omaa näkökulmaa. Että, kun on tosiaan mokannu sillai, että on vaikka niinku ei nyt sellasen varsinaisen (työ)vuoron aikana, tai että esim. kun ollaan oltu (kaupungin nimi) ja tota on tullu niin sanottua vapaa-aikaa, niin sit mä oon lähteny ostaa kamaa. Sinä aikana se tuli ilmi. Niin must tuntuu, et mä en saanu siinä, niinku oikein sitä omaa sanaa sitte kuuluviin, et mut vaa sillai vähän tuomittiin sitte, niin se ja sit yks toinenki vastaavanlainen tapaus on sattunu. Niin, musta tuntuu, että se vaikuttaa vieläkin mun maineeseen, sillai, et mua pidetään vähän sellasena uhkana tai sellasena. (V1)

Omien elämäkokemusten hyödyntäminen osana Tukialus-hankkeessa työskentelyä koettiin myös tärkeäksi toiminnan toteuttamisen työvälineeksi. Vertaistoimijat kokivat haluavansa omaan elämänsäkokemustensa liittyvien kokemusten pohjalta sekä niitä hyödyntäen auttaa, tukea ja ymmärtää kohdattavia ihmisiä. Sekä lisäksi omalta osaltaan vaikuttaa yhteiskuntarakenteisiin ja tuottaa omakohtaisen tiedon kautta kohdattaville ihmisille päih-teiden käyttömaailmaan liittyvää ns. hiljaista tietoa sekä vertaisuuden kokemuksia. Tätä hiljaista tietoa vertaistoimijat kokivat lisäksi tuottavansa myös ammattilaisten käyttöön ja hyödynnettäväksi. Seuraavissa puheenvuoroissa käydään läpi erilaisia tilanteita, joissa hiljaisen tiedon välittäminen tai omakohtainen kokemus olivat nousseet kohtaamisessa merkittävään asemaan.

Näiden väärennettyjen paskapillereiden myyntiin (liittyen) tuolla, niin tota, esimerkiksi tämmösen lauseen, minkä oon sanonut monta kertaa tuolla noin ihmisille, jos on pakko syödä (lääkkeitä päihtymistarkoitukseen) niin syökää Suomen apteekista tulevia lääkkeitä. Älkää syökö noita (väärennettyjä lääkkeitä). Niin tän tyyppisiä keskusteluja esimerkiksi, ei ammattilainen, ei ehkä pysty tai voi edes mennä niin suoriin sanoin sanomaan välttämättä tietynlaisia asioita. (V1)

Mä oon kokenu kans tosi hedelmällisenä sen, että, et varsinki kun huomaa, että jos ammattilainen sanoo siinä jotain, niin se ei välttämättä niinkun mee läpi henkilölle X. Mut sitte, oli semmonen tilanne, että autettiin yhtä henkilöä etsimään asunto tai tekemään asuntoilmoituksia ja sit se oli hirveen vastahankaan siinä, et jos tulis sosiaalinen isännöinti ja sitte kerroin sille, et minkälaista sosiaalinen isännöinti on, koska mul on itellä kokemusta, niin sen mieli muuttu, niinku tsadam, että se onki hyvä juttu. Et jos se auttaa häntä saamaan asunnon. (V2)

Yleisesti ottaen vertaistoimijoilla vaikutti olevan vahva käsitys omasta toimijuudestaan sekä omasta roolistaan työyhteisön jäsenenä. Aineistossa oli havaittavissa vahvaa omaa sekä yhteisöllistä toimijuutta ja osallisuutta vahvistavaa puhetta. Työn merkityksellisyyden sekä työn vastavuoroisuuden kokemus nousivat esiin useissa vertaistoimijoiden puheenvuoroissa. Vertaistoiminnan asiakastyön koettiin tuottavan vertaisuutta usein myös vastavuoroisesti heille itselleen. Vastavuoroisuuden kautta vertaistoimijat kokivat myös saavansa onnistumisen kokemuksia. Usein työn merkityksellisyyttä korostettiin juuri omakohtaisiin aiempiin kokemuksiin perustuen. Seuraavissa esimerkeissä on kuvattu vertaistyön ulottuvuuksia tältä osin.

Mut et tietää, että tekee tärkeätä duunii. Se on jotain, mitä itsekkin varmaan tuolla joskus kannon nokassa, kun on istunut joskus 90-luvulla ja ollu silleen, et voi helvetti, et kun joku ees hymyilis mulle tai sanois ees moi – niinku, eikä juokse karakuun, niin tota, niin ymmärsin, että tää on merkityksellinen työ. Ihan vaan se, että on paikan päällä juttelemassa on mukavaa. (V1)

No siis tää, etenkin jalkautuminen on todella palkitsevaa itselle. Että saa sen sellasen auttamisen tunteen siinä – Se ei oo edes se, että me annetaan jotain ruiskuja

ja neuloja vaan mun mielestä, se sosiaalinen kontakti siinä on se pääasia. Et se on niinkun sit se sivujuttu. Toki et ihmiset saa niitä muumipatukoita ja mustikkasoppaa ja niin edelleen. Ja ruiskuja ja neuloja – mut sit, se sosiaalinen kohtaaminen, ihmisten kohtaaminen, se on niin kun parasta. Siitä tulee hyvä fiilis, sen vuoron jälkeen. (V2)

Toimijuuden yhteisölliset ulottuvuudet olivat aineistossa myös vahvasti näkyvissä. Läpi aineiston tuotettiin lisäksi paljon me- henkistä puhetta ja kutsuttiin muita työryhmän jäseniä tuttavallisesti nimeltä. Myös seminaarit ja erilaiset koulutuspäivät koettiin merkityksellisiksi ja sitä kautta omaa toimijuutta sekä osallisuutta vahvistavina toiminnan elementteinä. Seminaarien ja koulutuspäivien kautta vertaistoimijat kokivat lisäksi vahvistavansa omaa identiteettiään vertaistyöntekijöinä.

Koetteko, että te pystytte vaikuttamaan asioihin tän toiminnan kautta? (H)

Pystyn joo, kaikki nää tämmöset seminaarijutut. Pääsee oikeesti kuulee niinku tutkittuu tietoo. Ne kiinnostaa mua. Koska se, et kaveri sanoo kaduil, et mä kuulin tuolt sitä ja tätä. Niin se on vähän eri asia, kun joku sanoo, että asia tutkittiin ja tuhat ihmistä ja laboratoriot blaa blaa ja jotain tällasta näin. Et niinku sitä tarjotaan meille. (V1)

Toiminnan kohteena olemisen sijaan toimijuuden kokemusta on tärkeää vahvistaa osallistavan toimijuuden keinoin. Aineistossa esille nousi keskustelua toimijuuden vahvistamista tukevien toimintatapojen tärkeydestä ja sitä kautta oman toimijuuden kokemuksen kunnioittamisesta. Vertaistoimijat kokivat, että he halusivat tulla pääsääntöisesti kohdauksi vertaistyöntekijöinä, eivätkä auttamisen kohteina. Seuraavassa esimerkki tähän aiheeseen liittyvästä keskustelusta.

No mä oon ainakin sanonu (työntekijän nimi) ja (työntekijän nimi) ja varmaan puhunut myös (työntekijän nimi) kanssa siitä, että mä en halua, et mun päätä silite-tään koskaan. Et mä en niinkun haluu, että puhutaa sillon, kun ei oo kohdattavia, mun asioista ja keskitytään muhun, niinku et mä haluan olla silläkin tavalla tasa-vertanen, siinä että jutellaan ihan kaikesta, eikä silleen, että minä nyt tässä puhun ja te kuuntelette minun ongelmiani. Niinku se jollain saattaa helposti mennä siihen kun, varsinkin kun ollu kadulla ja on tottunu siihen, että on joku omahoitaja tai muuta, jolle avaa sitte tai työntekijä, jolle avaa niinku omaa päätänsä. Nii ni mä oon sanonu siitä, et mä en niinku halua, että mua missään kohtaa kohdellaan niinku semmosena, miten sen sanoo – Niin, mä en haluu olla se autettava. Ellei sit jos mä tarviin apua, niin mä pyydän sitä. Mut mä en niinku halua, et mua silitellään päähän. (V1)

7.2 Toiminnan kehittäminen

Vertaistoiminnan nykytilaan oltiin aineiston perusteella varsin tyytyväisiä. Hankkeen rakenteita kuvailtiin hyvin organisoiduiksi ja toimiviksi. Rakenteet ja toimintamallit koettiin

turvallisiksi ja pysyviksi. Yhdenlaisena tuloksena kehittämisen osalta voisikin pitää sitä, että vertaistoimijat kokivat, että kehitystyötä oli tehty sitä mukaa, kun siihen oli ollut tarvetta. Tukialuksen vertaistoimijat kokivat, että heitä arvostettiin ja otettiin vertaistoiminnan kehittämisessä varsin hyvin huomioon sekä heidän esittämiin kehittämisen ideoihin oli suhtauduttu vakavuudella.

Ei täs kyl oo ollu hirveesti mitään probleemiä tai takaiskuja, et tää lähti aika hyvin käyntiin. Mut toki tää on mun ymmärtääkseni aika hyvin organisoitu alussa, et se oli tehty. Niin, järkevästi laskettu ja ajateltu missä kohtaa mikäkin tulee mukaan, kun tää homma käynnistyy. Moni projekti on kaatunu siihen, et on räjäytetty vaan käyntiin ilman minkäänlaista suunnitelmaa, sit ne on menny ihan semmoseks istuskeluks ja ihmettelyks, et mitä nyt pitäis tehdä. (V1)

He kyllä kuuntelevat ja niinkun ottavat vastaan toiveita ja neuvojakin ja semmosia. kehitysideoit. Että aika sellasta vertsilähtöistä tää homma on niinku. (V2)

Vertaistoiminnan nykyisiin rakenteisiin oltiin tyytyväisiä, mutta samalla myös vertaistoiminnan rakenneuudistus koettiin tervetulleeksi ja sen nähtiin tuovan vertaistojille lisää mahdollisuuksia valita juuri omaan elämäntilanteeseen sopivia toimintatapoja. Aineistosta kävi ilmi, että etenkin uuden rakenteen koettiin mahdollistavan oman panostuksen lisäämistä halutessaan. Virkistyspäiviä toivottiin nykyistä enemmän ja mukaan toivottiin lisää myös uusia vertaistoimijoita. Seuraavassa keskustelu liittyen uusien vertaistojien rekrytointiin.

Se, vertsien (vertaistojien) joku tämmönen mainosrekrytutus pitäis pistää pysyyn. Kovin vähän meit on tässä ja niin ku paljon se on tuonu hyvää itselle ja ympärilläkin nähny. Mitä tää on meille vertseille tehny hyvää. Ois niinku hirveen kiva, kun ois enempi porukkaa. (V1)

Munki mielestä ihan hyvä idea, koska muistan ennen koronaa, meitki oli palaverissa paljon enempi. Mut nyt yht'äkkiä nyt buff, ihmisiä kadonnut kokonaan, et ei oo tullu palaverihin enää ollenkaan. (V2)

Toimintaan yleisesti liittyvistä kehitysideoista aineistosta nousi esiin tiettyjen jalkautumisen aluejakojen säilyttämisen tärkeys. Tukialus-hankeella on pääosin tietyt päivät varattu tiettyjen alueiden tai kaupunginosien alueella jalkautumiseen ja tähän liittyen toivottiin mahdollisuuksien mukaan pysyvyyttä. Kaupunginosien ja niissä tiettyinä päivinä jalkautumisen katsottiin olevan tärkeää. Vertaistoimijat kokivat, että Tukialuksella oli jo muodostunut vakiintuneita asiakasryhmiä tietyillä alueilla, jotka mahdollisesti odottivat hankkeen toimijoita paikalle tiettyinä päivinä. Aluejaot säilyttämällä välttyttäisiin vertaisten kokemuksen mukaan pettymyksiltä, joita epäsäännölliset jalkautumisen ajankohdat voisivat joissakin asiakkaissa aiheuttaa.

Mulle tulee semmonen käsitys, et jossain vaiheessa totes, että (alueen nimi) on yks paikka esimerkiksi – ja ihan selkeesti jengi otti meidät – jäi odottelee.siel jo – jotkut ei halunnu hakee vaikka värkkei (pistosvälineitä) sieltä paikallisesta (terveysneuvontapisteestä) ja ne oppi venaillee meitä. Okei, no koronahan on sit sotkenu pakkaa pahasti. Se on tietysti totta, mut mulle siitä jotenki tuli semmonen, et se (alueen nimi) sit jäi kokonaan sivuun. Mä en tiedä miks, mut, et niistä (alueista) olis ehkä parempi jotenki pitää kiinni, et ne tietyt päivät olis tiettyt aluetta. (V1)

Tampereen vertaistoimijoiden keskuudessa nousi esille kehitysidea siitä, kuinka yhteistyötä Jyväskylän Tukialus-hankkeen toiminnan kanssa voitaisiin lisätä. Kaupunkien ollessa sijainniltaan lähellä toisiaan. Vertaistoimijat kokivat, että tällä hetkellä Jyväskylän Tukialus-toiminta oli jollain tapaa muista Tukialuksen toimintakaupungeista erillään. Lisäksi esiin nousi kehitysidea siitä, kuinka Tukialus-hanke voisi laajentaa toimintaansa liittymällä salattuun Tor-verkkoon. Tor-verkon kautta voitaisiin aineiston mukaan tavoittaa mahdollisia Tukialuksen kohderyhmään kuuluvia ihmisiä. Lisäksi vertaistoimijat voisivat aineiston mukaan toimia Tor-verkossa Tukialuksen vertaisina.

Oon ehdottanut tätä jo kauan aikaa sitten (työntekijän nimi) ja meidän pitikin tehdä sitä. Mut sit se jäi johonkin. Että me niinku soluttauduttais tonne Tor-verkkoon, niinku Torilaudalle. Siinä asemassa, et laitettais yhteystiedot– Mä voisin ihan hyvin toimia siinä, just sellasena asiantuntijana. Koska just toi Tor-verkko on niinku aika tuttua puuhaa. Se ois kehitysidea multa. (V2)

Ylipäänsä Tukialus-hankkeen tarjoamaan työnohjausmahdollisuuteen oltiin yksimielisesti todella tyytyväisiä. Työnohjausta pidettiin arvostettavana etuna. Samalla kuitenkin työnohjaajan toteuttaman työnohjauksen toimintatapa jakoi aineiston pohjalta mielipiteitä. Osa vertaistoimijoista koki työnohjauksen hyödylliseksi ja toimivaksi sellaisenaan. Osa taas oli sitä mieltä, että työnohjaus tuntui usein hieman edellisen käyntikerran toiselta. Työnohjaukseen toivottiinkin lisää erilaisia teemoja siten, että jokaisella käyntikerralla olisi yksi tietty teema. Työnohjauksen määrää (1kerta/kk) pidettiin aineiston pohjalta riittävänä. Kuitenkin ryhmämuotoinen työnohjaus koettiin aineistossa ajoittain haastavaksi ja yksilöllistä työnohjausta toivottiin lisää, kuten alla olevissa esimerkeissä.

Siin (työnohjauksessa) on tuntemattomia ja sit meitä saattaa olla viis tai meitä saattaa olla kolme, niin on sitten hyvin vaikee, sitten lähtee syvemmin käsittelee sun omia huolen aiheita. (V1)

Että joskus pääsis niinku jokainen, joka on aktiivisena mukana Tukialuksessa, niin henkilökohtaiseen työnohjaukseen. (V2)

Työssä jaksamisen osalta, työvuoron päätteeksi pidettyjä purkutilanteita pidettiin erittäin tärkeinä ja ne koettiin toimivan hyvin sellaisenaan. Työnohjauksen lisäksi työssä jaksamiseen liitetyt kehitysideoita ei juurikaan noussut aineistosta esiin. Poikkeuksena

eräessä puheenvuorossa jaksamisen tueksi toivottiin enemmän lähestymistä ammattilaisten ja vertaistoimijoiden välille.

Enemmän semmosta lähestymistä työntekijöiden ja vertsiä (vertaistoimijoiden) välillä, että he vois vaikka soittaa, niinkun vaikka jonkun vaikka kerran, jossain viikossa. En tiedä onks se viikossa vai kahdessa viikossa tai mitä lie, mutta että niinku miten menee, koska mulla ainakin yleensä, kun mä oon niin huono kertoo sillai omia kuulumisia ja jos niitä ei kysyt. Niin sitten se helpottais mulla sitä. (V1)

7.3 Vertaistoimijan rooli ja asema työyhteisössä

Kuulluksi ja nähdyksi tulemisen kokemus liittyy niin osallisuuden kokemiseen kuin myös yleisesti, olennaisena osana vertaistoimijan kokemaan rooliin oman yhteisönsä jäsenenä ja toimijana. Kuulluksi ja nähdyksi tulemisen kokemukseen liittyi aineistossa vahvasti myös kokemus yhdenvertaisuudesta suhteessa ammattilaisiin. Aineiston pohjalta kokemus mahdollisuuksista vaikuttaa tapahtumien kulkuun koettiin myös tärkeäksi. Vertaistoimijat olivat sitä mieltä, että heidät oli kohdattu Tukialus-hankkeen toiminnassa tasa-vertaisina toimijoina, siltä osin kuin se oli ammatillisten vastuiden ja velvollisuuksien puitteissa mahdollista. Asemaan työyhteisössä oltiinkin kautta aineiston hyvin tyytyväisiä, kuten seuraavissa puheenvuoroissa käy ilmi.

Kyl mä jaksan liputtaa ja sanoa, että, et mulla on semmonen olo, et otetaan tosiaankin samalta viivalta, kun muutkin. Tai niinku ammattilaiset keskenään. Tottakai se rooliero on, mut joka tapauksessa. Mut se on eri asia, kun tasa-arvoisuus. (V1)

Ollaan ihan yhtä tärkeä osa Tukialusta, kun ammattilaisetkin ja mun mielestä tää on toiminut niinku ihan hyvin. Et, ei oo niinku semmosta hierarkiaa, että te olette vertaiset ja me ollaan ammattilaisia. (V2)

Työparityöskentely, jossa ammattilainen ja vertaistoimija työskentelevät työparina koettiin hyväksi toimintamuodoksi. Työparityöskentelyssä molempien roolit koettiin erityisen tärkeiksi ja toisiaan täydentäviksi. Vertaistoimijoiden kokemusten mukaan oli tilanteita, joissa heidän roolinsa asiakkaiden vertaisina sekä vertaistoimijoiden kokemuksiin perustuvalla tiedolla oli käyttöä. Toisinaan taas he kokivat paremmaksi antaa ammattilaisen hoitaa tietyt kohtaamiset. Erityisesti tällaisiksi tilanteiksi aineistossa määriteltiin ne tilanteet, joissa tarvittiin nimenomaan sosiaali- ja terveysalan ammattitaitoa. Myös se, että työpareja ajoittain vaihdettiin, koettiin hyväksi toimintatavaksi. Tällöin ei heidän mukaansa muodostunut rutiininomaisia työpareja vaan kaikki vertaistoimijat toimivat työpareina kaikkien hankkeen ammattilaisten kanssa vuorotellen. Esimerkkejä erilaisista rooleista eri tilanteissa käy ilmi seuraavissa puheenvuoroissa.

Ja se on hyvä juttu, että vertsi (vertaistoimija) tietää jotain ja ammattilainen tietää jotain. Täydentää toisiaan. Et sit kun ne yhdistää niin siit tulee aika hyvä. Tottakai kaikkihan on sit loppupeleissä tietysti ihmisten omista haluista ja niinku kyvyistä kiinni, ei välttämättä niin, et siinä välttämättä voitais auttaa. (V1)

Sanotaan nyt vaikka niin, että eilenki oli sellanen kohtaaminen, että emmä nyt niihin oikein voi lähtee sanomaan mitään. Et en laske itseäni kuitenkaan kriisityöntekijäksi, et siinä vaiheessa, kun tulee vähän tommosii vähän isompia asioita, niin mä annan mieluummin (ammattilaisen nimi) hoitaa siinä vaiheessa sen. Koska mä en nyt ehkä ole ihan oikea ihminen, koska mä tapaan ihmisen ensimmäistä kertaa elämäni aikana, niin mä en nyt ehkä osaa ihan löytää niitä oikeita sanoja siihen tilanteeseen. (V2)

Vertaistoimijan rooli koettiin aineiston pohjalta erityisen tärkeäksi luottamuksen rakentamisessa ammattilaisen ja asiakkaan välillä. Vertaistoimijoiden kuvattiin toimivan ikään kuin siltana ammattilaisen ja asiakkaiden välillä. Useassa puheenvuorossa kuvailtiin, kuinka usein luottamuksen rakentuminen oli vertaistoimijoiden ansiosta saatu rakennettua pikaisesti. Sitä kautta oli pystytty tarjoamaan asiakkaalle heidän tarvitsemaansa tukea mahdollisimman nopeasti. Vertaistoimijoiden oma arvostus ja toimijuuden kokemus nousivatkin aineiston perusteella luottamuksen rakentumisen näkökulmasta erityisen vahvasti esiin.

Se meidän kynnyks tai rooli niinku, onhan se, et tää on matalan kynnyksen toimintaa niin me ollaan se vielä matalamman kynnyksen, vielä pikkusen matalampi kynnyks siinä. Ehkä ihmiset näkee vaikka tuttuja tai tuntemattomat näkee, et okei vanha käyttäjätyyppi. Tässä tilanteessa vaikka jos mä oon siinä, niin sit mä niinku toteen, että niin tää porukka (työryhmä) oikeesti, et näihin voi oikeesti luottaa. Et ne ei niinku huutele sun nimee, eikä ne oo kiinnostunu niinku sillä lailla, niinku syyllistämismielessä sun asioista. Eikä ne rupee moraalisoimaan. Et ne halua auttaa – olen sitten saanut ammattilaisiltakin tämmöstä palautetta, että se todellakin nopeutti luottamuksen saamista tuolla kadulla. (V1)

No mä voin vaikka sanoo saman tien, että onhan se hienoo, et saadaan kontakti ihmisiin, jotka ei muuten välttämättä niinku sais Tukialuksen palveluita – Et me saadaan luotuu se silta niinku työntekijöiden ja asiakkaiden välille. Et se on niinku meidän tehtävä, et saadaan niinku se luottamus Tukialuksen ja sitten asiakkaiden välille. Ja saadaan tosiaan autettuu niitä, ketkä nyt tarvii sitten mitäkin. (V2)

Vertaistoimijat kokivat haasteena sen, kuinka toimia silloin, kun työvuorossa ollessaan kohtaa mahdollisesti päihtyneessä tilassa olevan tuttavän. Erityinen huoli oli herännyt aineiston perusteella useammalle vertaistoimijalle siitä, jos joku tulee tarjoamaan tai myymään huumeita työvuoron aikana. Huolta ja häpeää vertaistoimijat olivat kokeneet erityisesti siitä, mitä muu työryhmä mahdollisesti ajattelee edellä mainitusta tilanteesta. Tällaista ajattelua oli esiintynyt lähinnä heidän aloittaessaan vertaisena toimimisen.

Niin, multa saatetaan joskus kysyä bubree (Bubrenorfiini), et myy mulle bubree. Sit mä yritän sanoo, et mä oon töissä, eikä mulla oo bubree. Niin, no mut se vaan on, se on aika pieni haitta. (V1)

Silloin, kun aloitin itsekin, niin oli ajatus, siitä, että voi herranen aika sentään, jos joku kaveri tulee vastaan ja kysyy multa, et onks sulla kamaa tai tarviiksä kamaa, et mitäköhän noi työryhmän tyypit ajattelee – Otin asian puheeks ja vastaus oli välittömästi, että hei, kyl me tajutaan, että sulla on menneisyytes ja niin pois päin. Jollonka mä niinku ymmärsin, et toi on täysin turha stressin aihe. Se oli mulla kans siinä alussa sama stressi. (V2)

Vertaistoimijan rooliin liitetty suojaus, nousi myös aineistosta esille. Vertaistoimijat kokivat tekevänsä työtä omalla persoonallaan vailla sosiaali- ja terveysalan ammattiroolin tuomaa suojaa. Vertaistoimijat kuitenkin kokivat, että myös ammatillaiset työskentelivät pitkälti omalla persoonallaan, vaikka ammattirooli toikin jonkinlaisen suojan. Työn suojausmuuttoa ja työskentelyä omalla persoonallaan, pohdittiin myös tässä seuraavassa keskustelussa.

Tavallaan niinku me ei olla sen ammatillisroolin, meil ei oo sitä suojaa vaan me ollaan niinku omina itsenämme siinä, niin se on paljon rankempaa. (V1)

Niin, sä voit tavallaan mennä sen ammatihenkilön roolin taakse. Et onhan se silleen vähän verhona, mut he (ammatillaiset) joutuu kuitenkin tekemään aika omalla persoonallaan töitä. (V2)

8 Johtopäätökset

Ryhmähaastatteluihin osallistuvat Helsingin ja Tampereen Tukialus-hankkeen vertaistoimijat kokivat hankkeen periaatteet tuomitsemattomuudesta ja vapaaehtoisuudesta tärkeiksi ja ihmisten omaa tahtoa kunnioittaviksi arvoiksi. Myös vertaistoimijoiden toimijuuden vahvistaminen koettiin positiivisena asiana vertaistoimijoiden keskuudessa. Ihmisen on tärkeää saada tunnustaa itsensä toimijaksi, eikä ainoastaan toiminnan kohteena oljaksi. Silloin kun ihminen on jatkuvasti vain toimenpiteiden passiivisena kohteena tai häntä pakotetaan toimenpiteisiin esimerkiksi sanktioin, ei hänelle tällöin muodostu itsestään käsitystä omaehtoisena ja hyödyllisenä toimijana. Onnistuneen osallistamisen ja aktivoimisen voidaan todeta edellyttävän toimijuuden tunnustamista sekä tunnistamista. (Tuominen 2017: 22.) Toimijuus voidaan yhdistää yksilön lisäksi myös yhteisöön. Samoin kuin osallisuus voi rakentua joko yksilön omien kokemusten varaan tai puolestaan näkyä suoraan yhteisön tai toimintaympäristön toimintaan. Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen mukaan osallisuudella omassa elämässä tarkoitetaan sitä, että ihmi-

nen pystyy elämään omannäköistään elämää, ihmisellä on mahdollisuus osallistua toimintaan omaehtoisesti, osallistujan kanssa etsitään yksilöllisiä ratkaisuja toimintaan osallistumisen tueksi, toimintaan osallistuja tulee kohdatuksi kunnioittavasti ja häntä ei kategorisoida. Lisäksi osallisuuteen omassa elämässä liittyy se, että yksin ja omiin oloihinsa jääneet tulee löydettyksi ja he saadaan mukaan toimintaan, heidän näin halutessaan. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020b.)

Vuonna 2016 kerätyn kokemusasiantuntijuushankkeissa tuotetun osallisuustulkintoihin liitetyn aineiston pohjalta kokemusasiantuntijat pitivät osallistumisesta usein keinona tuottaa sekä kokemukseen perustuvaa tietoa menneisiin kokemuksiin pohjautuen, että toisaalta myös kokemustietoa saamastaan avusta ja palveluista (Meriluoto & Laine 2019: 177.) Tämän kaltaisia kokemuksia oli havaittavissa myös Tukialus-hankkeen vertaistojien tuottamassa aineistossa. Lisäksi vertaistojien kokivat kokemuseräisen tiedon vahvuudekseen, erityisesti rakennettaessa luottamusta avuntarvitsijoiden sekä Tukialus-hankkeessa työskentelevien sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten välille. Samankaltaisia tuloksia liittyen vertaistojien rooliin sillan rakentajina ammattilaisten ja asiakkaiden välillä on saatu myös aiemmissa vertaistojien toimintaa ja osallisuutta koskevissa tutkimuksissa (Lohikivi 2015: 25; Palukka ym. 2019: 25; Virokannas 2014: 662). Omiin kokemuksiin perustuvaa tietoa Tukialus-hankkeen vertaistojien kokivat myös hyödyntävänsä tilanteissa, joissa kokemuseräisen tiedon tarkoituksena oli motivoida asiakasta kiinnittymään palveluihin, joihin heillä liittyi mahdollisesti epäluottamusta tai turvattomuuden tunteita. Tukialuksessa työskentelyn myötä useat vertaistojien kokivat vahvistaneensa vastuuntuntoaan myös henkilökohtaisessa elämässä ja moni olikin kokenut muuttaneensa asennettaan ja vahvistaneensa toimijuuttaan myös vapaa-ajalla kohtauksissaan auttamistilanteissa. Arjessa tärkeitä ovat pienet osallisuuden kokemukset, joiden avulla yksilön yhteiskunnallisen osallisuuden tunne vahvistuu (Särkelä- Kukko 2019: 231).

Yhteiskunnallista keskustelua käytiinkin läpi aineiston ja vertaistojien kokivat oman roolinsa vertaistojien tärkeäksi myös yhteiskunnallisen vaikuttamisen näkökulmasta. Aineistossa sivuttiin aiheita, kuten apteekkien aukioloajat iltaisin ja viikonloppuisin, lisäksi vertaistojien huolestutti puhtaiden huumeruiskujen ja huumeneulojen saatavuus joissain kaupungeissa ilta- tai viikonloppuajaksi. Keskustelua herätti myös palkkaukseen liittyvät asiat ja vertaistojien kokivatkin, että byrokratia on usein esteenä heidän työnteostaan saatavan kohtuullisen ja oikeudenmukaisen palkan saavuttamiseksi. Vertais-

toimijat tuottivat yhteiskunnallista puhetta, jossa toivottiin Tukialuksen kaltaisen toiminnan huomioiminen yksilöä kuntouttavana ja kehittäväenä sekä yhteiskunnallisena panoksena. Palkkauksen sudenkuoppa koettiin heidän työtään aliarvioivana sosiaalipoliittisena elementtinä, johon yksittäisten päihde- ja mielenterveysalan toimijoiden oli vaikea suoraan vaikuttaa. Sosiaali- ja terveysministeriön, hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen osaston johtaja Kari Ilmonen, osallisuuden edistämisen ryhmästä toteaaakin, että osallisuuden ja sen myötä mahdollistuvan osallistumisen avulla ihminen löytää paikkansa yhteiskunnassa. Ihminen kokee näin olevansa tarpeellinen. Hänen mukaansa yhteiskunta hyötyy osallisuudesta kahdella tapaa. Ensimmäinen, päästessään osalliseksi, tämä aktivoi ihmistä, jolloin osallisuuden voidaan katsoa vähentävän lisäksi syrjäytymisestä koituvia kustannuksia. Toiseksi osallisuus ja sen myötä syntyvä aktiivinen (työmarkkina)osallistuminen ovat ehdottomia edellytyksiä tuotannon toimivuudelle ja sitä kautta ne tuottavat myös toista kautta lisäarvoa taloudelle. (Ilmonen 2019: 193.)

Tukialus- toiminnan kautta useat vertaistoimijat kokivat voivansa ottaa kantaa ja herättää keskustelua päihde- ja mielenterveysalaan liittyvissä asioissa ja välittää kokemusperäistä tietoa vertaistoimijan roolissa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos kuvaa sosiaali- ja käyttäytymis- sekä terveystieteelliseen tutkimukseen pohjautuen yhdeksi osallisuuden ulottuvuudeksi osallisuuden yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa. Tämä osallisuuden kategoria pitää sisällään mahdollisuuden kuulua itselleen tärkeisiin ryhmiin ja yhteisöihin sekä myös mahdollisuuden saada vaikuttaa itselleen tärkeäksi koettuihin asioihin niin toiminnassa, kuin toiminnan ulkopuolellakin sekä mahdollisuuteen saada tukea tähän vaikuttamiseen. Lisäksi toiminnan ja palveluiden yhdessä kehittäminen sisältyy myös tähän osallisuuden ulottuvuuteen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020c.)

Yhdenvertaisuus ja tasavertaisuus koettiin vertaistoimijoiden tuottaman aineiston valossa tärkeiksi ja toiminnan kannalta olennaisiksi arvoiksi. Tukialus-hankkeen vertaistoimijat kokivat pääosin tulleet kuulluiksi ja hyväksytyiksi omana itsenään. Lisäksi heidän asemaansa ja rooliaan Tukialus-hankkeen toiminnassa heidän mukaansa arvostettiin sekä kunnioitettiin. Vertaistoimijat olivat aineiston perusteella kokeneet löytäneensä oman paikkansa hankkeen toiminnassa ja he tuottivat aineistoa, jossa oli havaittavissa paljon me-henkistä puhetta, lisäksi muita työryhmän jäseniä kutsuttiin haastatteluissa tuttavallisesti nimeltä. Lisäksi vertaistoimijat ja ammattilaiset koettiin tasavertaisiksi työtovereiksi, tiedostaen kuitenkin vertaistoimijan ja ammattilaisroolin velvollisuuksiin ja vastuisiin liittyvät eroavaisuudet. Toimijuutta koettiin niin yksilöllisesti kuin yhteisöllises-

tikin ja osallisuutta vahvistavaa puhetta tuotettiin läpi aineiston. Osallisuuden näkökulmasta huomionarvoisena voidaan pitää myös sitä, että aineiston pohjalta kävi ilmi osan vertaistoimijoista olleen mukana ammattilaisten rekrytointiprosessissa Tukialus-hankkeen aloittaessa toimintansa Tampereella.

Tukialus-hankkeessa vertaistoimijat kokivat pystyvänsä kehittämään toimintaa sitä mukaa, jos jotain kehitettävää ilmenee. Heidän kokemuksensa mukaan myös usein hankkeessa työskentelevät ammattilaiset huomasivat kehittämistarpeita ja alkoivat kehittämään toimintaa tarpeen mukaan, ennen kuin vertaistoimijat edes kerkesivät esittää toiveitaan kehittämisen suhteen. Tukialus-hankkeen toiminnan kehittämisen osalta toimintaan toivottiin lisää uusia vertaistoimijoita ja siihen vertaistoimijat ehdottivat vertaisrekrytointin aloittamista, josta olikin jo ollut työryhmässä aiemmin puhetta. Työnohjauksen osalta oltiin pääosin tyytyväisiä, mutta työnohjaukseen toivottiin eräissä puheenvuoroissa erilaisia teemoja ja yksilöohjausta toivottiin vaihtoehtona ryhmässä tapahtuvalle työnohjaukselle. Virkistyspäiviä toivottiin nykyistä enemmän. Tukialuksen kohdennettuihin jalkautumisen alueisiin ja kaupunginosiin toivottiin pysyvyyttä, jotta ne asiakkaat, jotka olivat vakiintuneet tiettyjen päivien ja alueiden jakoon löytäisivät jatkossakin tiensä Tukialuksen tarjoamiin palveluihin. Pääosin Tukialuksen rakenteisiin ja toimintamalleihin oltiin kuitenkin hyvin tyytyväisiä ja vertaistoimijoiden kokemusten mukaan Tukialus-hankkeella on ollut alusta alkaen hyvin organisoidut ja toimivat rakenteet. Tämän koettiin sitouttavan vertaistoimijoita Tukialuksen toimintaan. Rakenteiden koettiin myös luovan pysyvyyttä ja turvallisuuden tunteita. Toiminnan joustavuus ja toiminnan stressittömyys koettiin myös vahvuudeksi toimintaan sitouttamisessa.

Yksi opinnäytetyön aiheen kannalta keskeinen tutkimuskirjallisuuteen pohjautuva havainto oli se, että vertaistoimijoiden kokemuksia matalan kynnyksen periaatteeseen perustuvasta vertaistoiminnasta on tutkittu hyvin vähän. Varsinkin vertaistoimijoiden kokemuksen näkökulmasta. Katja Malinin (2006: 199) aiemman tutkimuksen mukaan vertaistoimijat kokivat, että vertaistoimijoiden avulla käyttäjäverkostoissa vallitsevia asenteita, tapoja ja uskomuksia oli mahdollista muuttaa. Samankaltaisia huomioita nousi esiin Tukialuksen vertaistoimijoiden tuottamassa aineistossa. Tukialuksen Vertaistoimijat kokivat, että heillä oli merkittävä asema luottamuksen rakentamisessa asiakkaiden sekä sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten välillä. Vertaistoimijoiden kokemuksen mukaan heidän läsnäolonsa sekä vakuuttelunsa oli usein johtanut siihen, että asioiden hoitoa oli saatu nopeutettua. Myös Elina Virokannaksen (2014) julkaisemassa artikkelissa Vertais-

ten ja ammattilaisten jäsenyyskategoriat huumeidenkäyttäjille suunnatussa katuklinikatyössä saatiin samankaltaisia tuloksia. Virokannaksen (2014: 659) mukaan katuklinikan toiminnassa vertaiseksi määriteltiin henkilö, joka toimii ikään kuin siltana asiakkaan ja ammattilaisen välillä ja tuntee huumeita käyttäviä ihmisiä, jotka eivät käytä terveysneuvonnan palveluita. Virokannas (2014: 666) toi esille artikkelissaan sen, kuinka parhaimmassa tapauksessa vertaisen jäsenyyskategoriaan liittyi huomattavasti osallisuutta ja tasavertaisuutta suhteessa ammattilaisiin. Myös Tukialuksen vertaistoimijoiden tuottamassa aineistossa oli nähtävissä osallisuuden toteutumista. Lisäksi myöskin Tukialuksen vertaistoimijat kokivat tulleen kohdelluiksi tasavertaisina työyhteisön jäsenenä suhteessa ammattilaisiin.

Virokannaksen (2014: 666) analyysin mukaan vertaistoimijoiden asiantuntemus liittyen käyttömaailman ja siellä vallitsevien tapojen tuntemisessa sekä riskitilanteisiin liittyvissä arvioinneissa, täydentää oivallisesti ammattilaisilla olevaa asiantuntemusta. Silloin kun tämän hyödyntämiselle on luotu rakenteet. Samankaltaisia tuloksia saatiin myös Tukialuksen vertaistoimijoiden haastatteluaineiston perusteella. Opinnäytetyön aineistossa työparityöskentelyä pidettiin toimivana sekä vertaisten ja ammattilaisten rooleja toisiaan tukevinä. Myös vertaisten elämäkokemukseen ja elämämpiireihin perustuva hiljainen tieto koettiin Tukialuksen vertaistoimijoiden mukaan tärkeänä. Jurvansuu & Rissasen (2017: 14) aineiston mukaan vertaistoimijat näkivät oman roolinsa ulottuvan järjestön ulkosuhteisiin ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Tällaisia tuloksia oli nähtävissä myös Tukialus-hankkeen vertaistoimijoiden kokemusten osalta. Tukialuksen vertaistoimijat kokivat vaikuttavansa Tukialus-toiminnan kautta myös yhteiskunnallisiin asioihin. Lisäksi koettiin, että Tukialus-hankkeessa työskentely oli vahvistanut heidän rooliaan kansalaisina sekä vaikuttanut heidän asenteisiinsa ja arvomaailmaansa myös Tukialus-toiminnan ulkopuolella. OK-hankkeen loppuraportista puolestaan käy ilmi, että hankkeeseen osallistuminen mahdollisti opioidikorvaushoidon asiakkaille rytmiä sekä säännöllistä rakennetta ja sisältöä elämään. Yhdessä tekeminen antoi myös mahdollisuuksia osallisuuteen sekä sosiaalisiin suhteisiin muiden ihmisten kanssa, selvin päin. (Hanninen ym. 2019: 33.) Samanlaisia ajatuksia esiintyi myös Völjy-hankkeen toimintaan osallistuneiden kokemuksissa. Kokemuksia siitä, että Völjy-hankkeen toiminta oli antanut osallistujille jotain järkevää tekemistä, sosiaalisia kanssakäymisiä ja toiminnan myötä ei tullut myöskään istuskeltua humalaisten kanssa koko päivää (Ovaska 2019: 19.) Tukialus-hankkeessa kerätyn aineiston pohjalta kävi myös ilmi, että moni vertainen hyötyi Tukialus-hankkeen mahdollistamasta toiminnasta pysyäkseen paremmin selvin päin.

OK-hankkeen puitteissa saatujen tulosten mukaan aktiivimalli oli herättänyt kiivasta keskustelua, sillä matalan kynnyksen työtoiminnan muodot eivät olleet kelpollisia aktiivisuutta osoittavia toimia. Matalan kynnyksen työtoimintaan osallistuneet ihmiset olivatkin kokeneet kohtuuttomaksi sen, ettei heidän tekemäänsä työtä ollut laskettu aktiivisuutta osoittaviksi toimiksi. (Hanninen ym. 2019: 35.) Myös Tukialuksen vertaiset kokivat yhteiskunnan byrokratian vaikuttavan kielteisesti heidän mahdollisuuksiinsa saada tekemästään työstä kohtuullista rahallista korvausta. Lisäksi myös Tukialuksen vertaistoimijat kokivat, ettei Tukialus-hankkeen toimintaa otettu tarpeeksi hyvin huomioon esimerkiksi TE-palveluissa. Johanna Lohikiven (2015: 108–109) mukaan Osis-hankkeen vertaiset ja Lumme-aktiivit kokivat, että auttamistilanteissa heidän oma elämäkokemuksensa nousi tärkeimmäksi työkaluksi. Kokemusasiantuntijuuden kautta vertaiset kokivat lisäksi, jonkinlaista auktoriteettiasemaa. Heidän kokemustietonsa oli jotain, mitä ammattilaisilta tai päättäjiltä yleensä puuttui. Vertaisten ja Lumme-aktiivien toisten ihmisten auttaminen sekä suonensisäisesti huumeita käyttävien tasavertaisuuteen ja yhdenvertaisuuden edistäminen koettiin tärkeiksi tehtäviksi niin palvelujärjestelmässä kuin yhteiskunnallisesti. Samankaltaisia kokemuksia liittyi myös Tukialuksen vertaistoimijoiden kokemuksiin. Myös Tukialuksen vertaiset korostivat tasavertaisuutta ja kokivat kokemuksellisen tiedon arvokkaaksi työvälineeksi hankkeen jalkautuvassa asiakastyössä. Lisäksi kokemustiedon avulla pyrittiin myös vaikuttamaan yhteiskunnallisessa mittakaavassa.

9 Pohdinta

Opinnäytetyössä selvitettiin Tukialus-hankkeen vertaistoimijoiden kokemuksia Tukialus-hankkeessa toimimisesta. Vertaistoimijoiden kokemusten tarkastelussa viitekehyksenä toimi osallisuuden sekä osallisuuden rinnalla toimijuuden teoria. Lisäksi opinnäytetyön tavoitteina oli selvittää, miten Tukialuksen toimintaa voitaisiin vertaistoimijoiden näkökulmasta katsottuna kehittää. Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena ja aineisto kerättiin kahden ryhmämuotoisen teemahaastattelun avulla. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmää hyödyntäen. Laadullinen tutkimusmenetelmä mahdollisti kokemukseen perustuvan tiedon keräämisen ja menetelmän avulla saatiin syvempää tietoa tutkittavasta kohderyhmästä ja sitä kautta mahdollistui myös vertaistoiminnan laadullinen kehittäminen. Teemahaastattelujen kautta oli puolestaan mahdollista luoda vapaamuotoinen sekä ihmisläheinen ilmapiiri sensitiivisen aiheen käsitteilyyn. Haastatteluihin osallistui yhteensä seitsemän vertaistoimijaa. Haastattelut nauhoi-

tettiin sanelulaitteen avulla ja lopuksi litteroitiin ja ryhmiteltiin. Aineiston ryhmittely aineistolähtöisen analyysin avulla loi pohjan opinnäytetyön perusrakenteelle ja mahdollisti sitä kautta aineiston tarkastelun erilaisiin luokkiin jaoteltuna, selkeänä ja yhtenäisenä kokonaisuutena.

Opinnäytetyön tulosten pohjalta oli havaittavissa, että vertaistoimijat kokivat tulleen huomioiduiksi osallisuuden sekä toimijuuden osalta hankkeen toiminnassa varsin hyvin. Osallisuuden osa-alueisiin Tukialuksen toiminnassa liitettiin tasavertaisuuden kokemukset, kuulluksi ja nähdyksi tulemisen kokemukset, kiinnittyminen osaksi yhteiskuntaa, vastavuoroisuuden kokemukset, vaikutukset elämänlaatuun, vaikutukset omaan arvomaailmaan, tuomitsemattomuuden kokemukset sekä yhteiskuntarakenteisiin vaikuttaminen. Toimijuuteen liittyen nousi esille niin yksilöllisiä kuin yhteisöllisiäkin toimijuuden kokemuksia. Tukialus-hankkeen vertaistoiminnan nykytilaan oltiin varsin tyytyväisiä ja Tukialuksen toiminnan rakenteita pidettiin hyvin organisoituina ja pääosin toimivina. Kehittämisen osalta aineistosta nousi esiin kehittämisideoita Tukialuksen vertaistoiminnan osalta sekä Tukialuksen toimintaan yleisesti liittyen. Kehitysideoita tuotettiin myös työohjauksen rakenteeseen liittyen sekä työssä jaksamisen tueksi. Vertaistoimijoiden roolit ja asema Tukialus-hankkeen toiminnassa kehysti osallisuuden sekä toiminnan kehittämisen osalta tärkeitä vuorovaikutuksellisia lähtökohtia. Opinnäytetyön kautta saatiin arvokasta tietoa Tukialuksen vertaistoiminnan kehittämisen tueksi sekä toiminnan, työryhmän roolien sekä vertaistoimijoiden aseman huomioimiseksi. Lisäksi opinnäytetyö toi vertaistoimijoiden äänen kuuluviin ja sitä kautta aineiston pohjalta tuotettiin tietoa myös muille Tukialuksen ohella haittoja vähentävällä työotteella vertaistoimintaa harjoittaville päihdealan toimijoille.

Aiempien aiheeseen liittyvien tutkimusten sekä aihepiirin ympärillä toteutettujen hankkeiden osalta oli huomionarvoista se, että lähes kaikissa haittoja vähentävän päihdetyön aineistoissa tutkittavan kohdejoukon taustaorganisaationa toimi, joko kokonaan tai ainakin osittain A-klinikkasäätiö. Näin ollen aiempi aineisto ja aineiston tutkimusjoukko perustuvat pääosin yhden organisaation tuottamaan vertaistoimintaan. Tukialus-hankkeen taustaorganisaation Diakonissalaitoksen osalta haittoja vähentävän päihdetyön vertaistoimintaa on tutkittu hyvin vähäisesti. Myöskään Helsingin kaupungin järjestämässä haittoja vähentävää päihdetyötä ja vertaistoimintaa toteuttavissa yksiköissä, kuten päivätoimintakeskus Sympiksissä ei vertaistoimintaa ole juurikaan tutkittu. Tämän valossa opinnäytetyö tuo haittoja vähentävän vertaistyon kentälle uudenlaista näkökulmaa myös organisaatiokohtaisesti. Lisäksi tämän opinnäytetyön merkitys vertaistoimijoiden äänen

kuuluviin saattamiseksi on todella tärkeää, sillä haittoja vähentävän ja matalan kynnyksen periaatteisiin perustuvan vertaistoiminnan tutkimusta on tehty Suomessa ylipäänsä hyvin vähän.

Itsessään vertaistoimijoiden tähän opinnäytetyöhön osallistuminen on toiminut osallisuuden ja toimijuuden vahvistajana. Osallisuuden kokemus on toiminnan kautta kehittyvä tunne voimaantumisesta, valtaistumisen kokemuksesta, yhdenvertaisesta toimijuudesta ja palveluiden käyttäjien asiantuntijuuden tunnustamisesta, hyväksymisestä sekä hyödyntämisestä (Talentia 2017: 16). Vertaistoimijoiden innokas osallistuminen ja haastattelutilanteisiin panostaminen on osoittanut Tukialus-hankkeen vertaistoimijoiden vahvaa toimijuutta sekä osallisuutta yhteiskunnallisen vaikuttamisen pyrkimyksinä. Opinnäytetyön hyötynä voidaan nähdä myös se, että haittoja vähentävän työotteen tiimoilta käyty avoin keskustelu poistaa osaltaan stigmaa, jota usein valitettavasti liittyy suonensisäisesti huumeita käyttävien ihmisten elämään, kuten aineistostakin esiin noussut yhteiskunnallinen keskustelu osoittaa. Jalkautuvan, etsivän työn osalta on myös tehty vain vähän tutkimusta ja vallitsevan Covid-19 tilanteen johdosta jalkautuva ja etsivä päihdetyö onkin saanut uudenlaista nostetta. Myös sen myötä tämän opinnäytetyön aihe on noussut ajankohtaiseksi. On hyvin mahdollista, että tulevaisuudessa etsivän päihdetyön työmuotoa tullaan lisäämään ja sen ympärille tulee syntymään Tukialus-hankkeen kaltaisia, vertaisten osallisuuteen ja toimijuuden vahvistamiseen pyrkiviä, jalkautuvaan päihdetyöhön kytköksissä olevia hankkeita. Silloin tämän opinnäytetyön tulokset toimivat arvokkaana aineistona, jotta uutta toimintaa voidaan heti alusta alkaen lähteä rakentamaan vertaistoimijoiden kokemus huomioiden.

Laadullista aineistoa analysoitaessa vaarana on se, että nostetaan esiin pelkästään positiivisia tai negatiivisia näkökulmia. Aineiston käsittelyssä vaaditaankin ehdotonta puolueettomuutta, jotta kaikkien tutkimukseen osallistuneiden näkökulmat tulevat huomioiduksi mahdollisimman tasapuolisesti. Opinnäytetyössä on pyritty nostamaan esiin aineistoa tasapuolisesti sekä käsittelemään sisältöä mahdollisimman puolueettomasti. Eettiset periaatteet huomioiden anonymiteetin säilyttäminen on varmistettu sekoittamalla sekä Tampereella että Helsingissä kerättyä aineistoa siten, ettei puheenvuoroista ole mahdollista tunnistaa erikseen eri kaupunkien vertaistoimijoita. Lisäksi lainauksista on poistettu kaupunkien sekä työntekijöiden nimet, jotta vertaistoimijoiden toimintakaupunkija olisi vaikea tunnistaa. Haastatteluun osallistuneita oli yhteensä seitsemän, jota voidaan pitää hyvänä osallistujamääränä suhteutettuna vertaistoimijoiden kokonaismäärään, joka oli vuoden 2020 alussa yhteensä 13 vertaistoimijaa Helsingin ja Tampereen

alueella. Osallistujamäärän voidaan todeta olevan hyvä, myös siksi, että haasteena opin-
näytetyön toteuttamisen osalta voidaan pitää koko opinnäytetyöprosessin ajan vallin-
nutta Covid-19 tilannetta. Oman haasteensa Covid-19 tilanne asetti myös mm. siltä osin,
että Tukialus-hankkeen vertaistoiminta jouduttiin keskeyttämään jalkautumisen osalta
hetkeksi keväällä 2020 ja näin ollen osalla haastatteluihin osallistuneista vertaistoi-
mijoista oli melko pitkä aika siitä, kun he olivat olleet mukana kenttätöissä. Tämän lisäksi
alati muuttuva Covid-19 tilanne varjosti myös haastattelujen aikataulutusta. Haastattelut
oli alun perin tarkoitus toteuttaa jo heinäkuussa, mutta vertaistoiminnan ollessa pysäh-
dyksissä haastattelujen ajankohtaa jouduttiin siirtämään elokuun loppupuolelle, jolloin
vertaistoiminta Tukialus-hankkeessa oli saatu jälleen käynnistettyä. Haastaviksi osoit-
tautuivat, myös Tampereella toteutetun haastattelun tilat, joiden naapurihuoneistossa oli
haastattelun ajankohdan aikaan käynnissä remontti. Remontista kantautuvat äänet kui-
tenkin varjostivat onneksi haastattelua vain hetken haastattelun alkuvaiheessa.

Tulosten osalta saatiin paljon samankaltaisia tuloksia kuin aiemmissakin vertaistoimintaa
koskevissa tutkimuksissa. Opinnäytetyön haastattelujen ilmapiiri oli avoin ja vertaistoi-
mijat olivat aktiivisia sekä haastatteluihin oltiin hyvin valmistautuneita. Aihepiiriä oli sel-
keästi pohdittu etukäteen ja aineistoa tuotettiinkin reilusti. Katson, että tutkimusaineisto
vastasi hyvin opinnäytetyössä asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Katson myös, että ai-
neistolähtöisen sisällönanalyysin kautta muotoutunut rakenne vastaa hyvin aineistoa ja
on rakenteeltaan selkeä. Opinnäyteprosessi oli kaikkiaan hyvin opettavainen ja vertais-
toimijoiden kanssa käydyt keskustelut sekä aineiston analysointi vahvistivat lisäksi omaa
ammattillista kasvua. Lisäksi opinnäytetyöprosessissa omaksuttu tutkijan rooli vahvisti
eettistä osaamista sekä osaamista erilaisten tutkimusmenetelmien osalta. Lisäksi Opin-
näytetyön luotettavuuden kannalta itsereflektointi muodostui prosessin aikana tärkeäksi
työkaluksi, luotettavan sekä eettiset periaatteet täyttävän opinnäytetyön kokonaisuuden
saavuttamiseksi.

Tukialus-hankkeen uuden rakennemallin katsottiin opinnäytetyön aineiston pohjalta li-
säävän mahdollisuuksia toimintaan panostamisen suhteen. Toisaalta opinnäytetyön tu-
loksia peilaten sekä Tukialus-hankkeen vertaistoiminnan aluillaan olevan rakennemu-
toksen myötä, olisi mielenkiintoista toistaa sama tutkimusasetelma Tukialuksen hanke-
toiminnan loppupuolella. Ja tutkia sitä, kuinka uuden vertaistoiminnan rakennemallin
pohjalta osallisuus ja toimijuus silloin näyttäytyvät. Tulosten vertailu olisi erityisen mie-
lenkiintoista tämän opinnäytetyön aineiston kautta esiin vahvasti nousseen tasavertai-

suuden ja yhdenmukaisuuden näkökulmasta, sillä portaittain etenevässä uudessa rakennemallissa kaikki vertaistoimijat eivät ole uudistuksen jälkeen enää saman nimikkeen alla vaan rakenne tuo monenlaisia nimikkeitä ja sen myötä eriarvoisissa asemissa olevia asetelmia. Portaittaisella mallilla voi mahdollisesti olla vaikutuksia myös yhteisöön kiinnittymisen näkökulmasta, kun vertaistoimijoiden osallistuminen tiettyihin toimintoihin on mahdollista vain aktiivisen toimintaan osallistumisen kautta. Toisaalta portaittain etenevässä mallissa vertaistoiminnan ”ylimmillä portailta” toimivat saavat uudessa rakennemallissa enemmän yksilöllistä työnohjausta työryhmän ammattilaisilta ja sitä kautta myös tavallaan tämän opinnäytetyön aineistossa yhtenä kehitysideana esiin nousseen yksilöllisen työnohjauksen tarjoaminen aktiivisimmille osallistujille mahdollistuu. Tämä opinnäytetyö tuottaakin Tukialuksen käyttöön vertaistoiminnan aiemman mallin osalta tärkeää tietoa ja mahdollistaa sitä kautta Tukialus-hankkeen vertaistoiminnan tarkastelun sekä kehittämisen jatkossa tämän opinnäytetyön aineistoa hyödyntäen ja halutessaan myös opinnäytetyön aineistoon verraten. Tämän opinnäytetyön julkaiseminen pyritään järjestämään siten, että Tukialus-hankkeen ammattilaisten lisäksi myös hankkeen vertaistoimijat pääsevät osallisiksi julkistamistilaisuuteen.

Lähteet

A-klinikkasäätiö 2019. Vinkki.info. Vinkki.info listasi terveysterveystapisteiden palvelut. Saatavilla osoitteessa: <https://a-klinikkasaaatio.fi/ajankohtaista/vinkkiinfo-listasi-terveysneuvontapisteiden-palvelut>. Luettu: 9.8.2020.

Eräsaari, Leena 2016. Yhteisösuhteille perustuva sosiaalityö. Teoksessa: Törrönen, Marjatta & Hänninen, Kaija & Jouttimäki, Päivi & Lehto-Lundén, Tiina & Salovaara, Petra & Veistilä, Minna (toim.) 2016. Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki. Gaudeamus. 109–123.

Eskola Jari & Suoranta Juha 2003. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere. Vastapaino.

Eteläpelto, Anneli & Heiskanen, Tuula & Collin, Kaija 2011. Vallan ja toimijuuden monisäikeisyys. Teoksessa: Eteläpelto, Anneli & Heiskanen, Tuula & Collin, Kaija. (toim.) 2011. Valta ja toimijuus aikuiskasvatuksessa. Aikuiskasvatuksen 49. vuosikirja. Helsinki. Kansanvalistusseura. 9–30.

Euroopan huumeraportti 2019. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. Saatavilla osoitteessa: https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/8585/20181816_TDAT18001FIN_PDF.pdf. Luettu: 28.9.2020.

European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction 2017. Health and social responses to drug problems: a European guide. Saatavilla osoitteessa: https://www.emcdda.europa.eu/publications/manuals/health-and-social-responses-to-drug-problems-a-european-guide_en. Luettu: 2.11.2020.

Hanninen, Elina & Kaskela, Teemu & Hallikainen, Anna & Pietikäinen, Anna 2019. Hankkeen arvio osallistujien näkökulmasta. Schneider, Taina (toim.). OK-hankkeen loppuraportti. Saatavilla osoitteessa: https://a-klinikkasaaatio.fi/sites/default/files/2019-12/ok-hanke_loppuraportti.pdf. Luettu: 23.10.2020.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2010. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus. Helsinki.

Hurri, Hanna-Leena 2020. Kokemuksen äänellä. Tiimi. Päihdetyön erikoislehti 1/2020. A-klinikkasäätiö.

Ihalainen, Jarmo & Kettunen, Terttu 2013. Turvaverkko vai trampoliini. Sosiaaliturvan mahdollisuudet. Helsinki. Sanoma Pro Oy.

Ilmonen, Kari 2019. Toimijoiden ääni: Miksi osallisuutta ja osallistumista kannattaa edistää? Teoksessa: Meriluoto, Taina & Litmanen Tapio, (toim.) 2019. Osallistu! Pelastaako osallistaminen demokratian? Tampere. Vastapaino. 189–195.

Juhila, Kirsi 2018. Aika, paikka & sosiaalityö. Tampere. Vastapaino.

Jurvansuu, Sari & Rissanen, Päivi 2018. Vertais- ja kokemusasiantuntijatoiminnan laajuus päihde- ja mielenterveysyhdistyksissä ja yhdistyksen toimijoille tarjoama tuki. Tietopuu: Katsauksia ja näkökulmia 1/2018. A-klinikkasäätiö. Helsinki. Saatavilla osoitteessa: https://tiedostot.a-klinikkasaatio.fi/Toiminnan_laajuus_ja_tukitoimet_Tietopuu_Katsauksia_Jurvansuu_Rissanen_190918.pdf. Luettu: 2.11.2020.

Jurvansuu, Sari & Rissanen, Päivi 2017. Vertaistoiminnan muodot ja merkitys päihde- ja mielenterveysjärjestöissä. Kuntoutus-lehti 1/1017. 5–17. Saatavilla osoitteessa: https://issuu.com/kuntoutussaatio/docs/kuntoutus_1_2017. Luettu: 13.8.2020.

Järvelin, Ronja & Kaskela, Teemu 2020. Näkemyksiä ainetunnistuksesta ja sen toteutuksesta. Tiimi. Päihdetyön erikoislehti 1/2020. A-klinikkasäätiö.

Kallinen, Kati & Pirskanen, Henna & Rautio, Susanna 2015. Sensitiivinen tutkimuksessa. Menetelmät, kohderyhmät, haasteet ja mahdollisuudet. Vantaa. United Press Global.

Kallio, Liisa & Kuosmanen, Lauri 2020. Yksilöllistä toipumista toipumisorientaation avulla. A- klinikkasäätiö. Saatavilla osoitteessa: <https://a-klinikkasaatio.fi/ajankoh-taista/yksilollista-toipumista-toipumisorientaation-avulla>. Luettu: 4.11.2020.

Kankaanpää, Sini & Kurki, Marjo 2013. Toipuminen kokemuksena. Julkaisussa: Falk, Hanna, Kurki, Marjo, Rissanen Päivi, Kankaanpää, Sini & Sinkkonen, Niina 2013. Kuntoutujasta toimijaksi- kokemus asiantuntijuudesta. Työpaperi 39/2013. Terveystieteiden tutkimuskeskus. Tampere. Suomen yliopistopaino Oy. Saatavilla osoitteessa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110670/URN_ISBN_978-952-302-028-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu: 12.9.2020.

Karjalainen, Karoliina & Hakkarainen, Pekka & Salasuo, Mikko 2019. Suomalaisten huumeidenkäyttö ja huumeasenteet 2018. Tilastoraportti 2/2019. Terveystieteiden tutkimuskeskus. Tampere. Suomen yliopistopaino Oy. Saatavilla osoitteessa: <http://www.julkari.fi/handle/10024/137660>. Luettu: 12.8.2020.

Koski, Robert 2020. Henkilökohtainen tiedonanto.

Kotovirta, Elina 2018. Vertaistuki. Teoksessa: Aalto, Mauri (toim.) & Alho, Hannu & Niemelä, Solja 2018. Huume- ja lääkeriippuvuudet. Helsinki. Duodecim. 169–174.

Kotovirta, Elina & Tammi, Tuukka 2018. Huumeiden käytön aiheuttamien haittojen vähentäminen ja ehkäisy. Teoksessa: Aalto, Mauri (toim.) & Alho, Hannu & Niemelä, Solja 2018. Huume- ja lääkeriippuvuudet. Helsinki. Duodecim. 188–197.

Laasonen, Hede & Saukkonen, Auli 2020. Koordinoinnilla saatiin lisää tehoa jalkautuvaan työhön. A-klinikkasäätiö. Saatavilla osoitteessa: <https://a-klinikkasaatio.fi/ajankoh-taista/koordinoinnilla-saatiin-lisaa-tehoa-jalkautuvaan-tyohon>. Luettu: 28.9.2020.

Lappalainen- Lehto, Riitta & Romu, Maija-Liisa & Taskinen, Mailis 2007. Haasteena päihteet. Ammatillisen päihdetyön perusteita. Helsinki. WSOY.

Leemann, Lars, Kuusio, Hannamaria & Hämäläinen, Riitta- Maija 2015. Sosiaalinen osallisuus. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke Sokra. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Saatavilla: www.thl.fi/sokra. Luettu: 26.9.2020.

Lohikivi, Johanna 2015. Entiset ja nykyiset huumeiden käyttäjät kansalaistoimijoina. Osis-hankkeen vertaisten ja Käyttäjähdistys Suomen Lumme ry:n aktiivien kokemuksia osallistumisesta ja vaikuttamisesta. Pro gradu- tutkielma. Sosiaalityö. Helsingin yliopisto. Saatavilla osoitteessa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/154589/LohikiviSosiaalityo.pdf?sequence=2>. Luettu: 25.10.2020.

Malin, Katja 2006. Vertaistoiminnalla vähennetään huumehaittoja. Yhteiskuntapolitiikka 71(2006):2. Saatavilla osoitteessa: <https://www.julkari.fi/handle/10024/101301>. Luettu: 12.8.2020.

Meriluoto, Taina & Lainen, Sanna 2019. Osallistajien ja osallistujien tavoitteet törmäävät kokemusasiantuntijahankkeissa. Teoksessa: Meriluoto, Taina & Litmanen Tapio (toim.), 2019. Osallistu! Pelastaako osallistaminen demokratian? Vastapaino. Tampere.

Mikkonen, Mika & Kauppinen, Jaana & Huovinen, Minna & Aalto, Erja 2007. Etsivä työ Euroopan syrjäytyneiden väestönosien parissa. Suuntaviivoja yhdenmukaisiin etsivän työn palveluihin. A-klinikkasäätiön raportisarja. Amsterdam: Correlation Network.

Mikkonen, Irja & Saarinen, Arja 2018. Vertaistuki sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki. Tietosanoma Oy.

Neilick, Laura & Setälä, Ninja 2020. Kun palvelujärjestelmä sulkee ulos, Tulialus-hankkeen etsivä ja jalkautuva työ päihteiden käyttäjien tukena. Sosionomi (YAMK). Diakonia-ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. saatavilla osoitteessa: <https://www.theseus.fi/handle/10024/301010>. Luettu: 6.11.2020.

Nivala, Elina & Ryyänen, Sanna 2019. Sosiaalipedagogiikka. Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa. Helsinki. Gaudeamus Oy.

Ovaska, Anne 2019. Ohjausta, käytännön apua ja kannattelua- hajautetun asumisen tuki huumeita käyttävien ihmisten parissa. Saatavilla osoitteessa: <https://asuntoensin.fi/assets/files/2019/05/Hajautetun-asumisen-tuki-huumeita-kayttavien-ihmisten-parissa-Anne-Ovaska-VOLJY.pdf>. Luettu: 24.10.2020.

Palukka, Hannele & Tiilikka, Tiina & Auvinen, Petra 2019. Kokemusasiantuntija mielen-terveys- ja päihdepalveluissa, osallisuuden mahdollistaja vai osallistamispolitiikan väline? Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikausilehti 27 (1) 2019. 21–37. Saatavilla osoitteessa: <https://journal.fi/janus/article/view/66252>. Luettu: 11.9.2020.

Pohjola, Anneli 2017. Asiakkaan pitkä tie palveluihin vaikuttajaksi. Teoksessa: Pohjola, Anneli & Kairala, Maarit & Lyly, Hannu & Niskala, Asta (toim.) 2017. Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi. Asiakkaiden osallisuuden muutos Sosiaali- ja terveyspalveluissa. Tampere. Vastapaino. 308–325.

Poliisi, 2020. Huumausainerikostorjunta. Saatavilla osoitteessa: <https://www.poliisi.fi/rikkokset/huumausainerikostorjunta>. Luettu: 24.10.2020.

Päihdehuoltolaki 1986/41. Annettu Helsingissä 17.1.1986. Saatavilla osoitteessa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1986/19860041>. Luettu: 4.11.2020.

Ranta, Johanna 2020. Suhteellinen toimijuus huumeita käyttävien matalan kynnyksen palveluissa: Tutkimus institutionaalisesta vuorovaikutuksesta. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Saatavilla osoitteessa: <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/122717>. Luettu 11.8.2020.

Raivio, Jouko & Raivio, Markus 2020. Toipuva mieli. Opas toipumisorientaatioon. Jyväskylä. Ps- kustannus.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Annettu Helsingissä 30.12.2014. Saatavilla osoitteessa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/2014/20141301>. Luettu: 4.11.2020.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2019. Tiekartta 2030. Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tulevaisuus selvitys. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:41. Helsinki. Saatavilla osoitteessa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161612/R41_19_Tiekartta_2030.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu: 12.5.2020.

Suomen virallinen tilasto (SVT), 2019. Kuolemansyyt. Helsinki. Tilastokeskus. Saatavilla osoitteessa: http://www.stat.fi/til/ksyyt/2018/ksyyt_2018_2019-12-16_tie_001_fi.html. Luettu: 25.10.2020.

Särkelä- Kukko, Mona 2019. Syntykö arjen omaehtoinen osallisuus spontaanisti ilman instituutioita? Teoksessa: Meriluoto, Taina & Litmanen Tapio (toim.), 2019. Osallistu! Pelastaako osallistaminen demokratian? Tampere. Vastapaino. 231–257.

Talentia 2017. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Helsinki. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry.

Tammi, Tuukka 2007. Medicalising Prohibition. Harm reduction in Finnish and International Drug Policy. Stakes. Helsinki. Gummerus.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2020a. Huumeiden käyttöhuoneet. Saatavilla osoitteessa: <https://thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/huumeet/huumeetutkimus/huumetyota-meilla-ja-maailmalla/huumeiden-kayttohuoneet>. Luettu 2.11.2020.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2020b. Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet. Saatavilla osoitteessa: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-osa-alueet-ja-osallisuuden-edistamisen-periaatteet>. Luettu: 11.10.2020.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2020c. Osallisuus. Saatavilla osoitteessa: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>. Luettu: 10.10.2020.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuominen, Piia 2017. Toimijuus ja sen mahdollisuudet ja rajoitteet työttömyysaikana. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Työn ja hyvinvoinnin maisteriohjelma. Progradu- tutkielma. Tampere. Saatavilla osoitteessa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/101178/GRADU-1495202633.pdf?sequence=1>. Luettu: 12.8.2020.

Vilka, Hanna 2007. Tutki ja mittaa. Tammi. Helsinki.

Virokangas Helena (toim.) & Osolanus, Liisa & Varonen, Tiina 2015. Tää on meidän juttu. Päihdetyön vertaistoiminnan opas, esimerkkejä vertaisten ja ammattilaisten yhteistyöstä Osis-hankkeessa. Huumetyön vertaistoiminnan osaamiskeskus Osis (2011-2015). A-klinikkasäätiö, Helsingin Vinkki ja Omaiset huumetyön Tukena ry.

Virokannas, Elina 2014. Vertaisten ja ammattilaisten jäsenyyskategoriat huumeidenkäyttäjille suunnatussa katuklinikkatyössä. Yhteiskuntapolitiikka 79 (2014):6. Saatavilla osoitteessa: <https://www.julkari.fi/handle/10024/125876>. Luettu: 10.8.2020.

Liite 1. Tiivistetty tiedote tutkimuksesta

TIEDOTE LIITTYEN TUTKIMUKSEEN

Hei!

Teen opinnäytetyönäni tutkimusta Tukialus-hankkeesta ja tutkin vertaistoimijoiden kokemuksia Tukialuksessa vertaistoimijana toimimisesta ja siitä, kuinka toimintaa voitaisiin jatkossa kehittää. Tutkin asiaa haastattelemalla ja haastattelut toteutetaan ryhmähaastatteluina. Opinnäytetyöni nimi on *Vertaistoimijoiden kokemuksia Tukialus-hankkeessa toimimisesta*. Tutkimuksessa ei paljastu kenenkään henkilöllisyys ja tutkimuksessa kerätyn aineiston hävitän välittömästi tutkimukseni valmistuttua. Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Halutessasi kysyä jotain tutkimukseeni liittyvää, voit lähettää sähköpostia tai soittaa minulle arkisin klo 10-18 välillä. Mikäli haluat osallistua haastatteluun, voit lähestyä minua kasvotusten, tekstiviestillä, soittamalla tai sähköpostitse.

Ystävällisin terveisin

Aura Leskinen

Metropolia Ammattikorkeakoulu

aura.leskinen@metropolia.fi

p. 040 3671084 (arkisin klo 10-18, syyskuun loppuun asti)

Arvoisa Tukialuksen vertaistoimija,

Olen Metropolia Ammattikorkeakoulun opiskelija Aura Leskinen ja teen parhaillaan sosionomin tutkintoon liittyvää opinnäytetyötäni, jonka yhteydessä tutkin Tukialuksen vertaistoimijoiden kokemuksia Tukialus-hankkeen toiminnasta ja Tukialus-hankkeessa toimimisesta. Samalla on myös tarkoitus kehittää Tukialuksen toimintaa. Opinnäytetyöni nimi on *Vertaistoimijoiden kokemuksia Tukialus hankkeessa toimimisesta*.

Toteutan tutkimuksen haastattelujen avulla, haastattelut ovat ryhmähaastatteluita. Pyydän haastatteluun osallistuvilta suostumuksen haastattelujen toteuttamiseksi. Tulen käsittelemään kaiken saamani tiedon luottamuksellisena ja niin, ettei kukaan haastateltava ole tunnistettavissa missään vaiheessa työtäni.

Haastattelun kautta saamaani tietoa, tulen käyttämään ainoastaan opinnäytetyössäni.

Haastatteluun osallistuminen on sinulle täysin vapaaehtoista ja luvan voit perua missä tahansa haastattelun tai tiedonkeruun vaiheessa, ilman perusteluita. Haastattelusta kieltäytyminen tai haastattelun keskeytyminen ei vaikuta millään lailla Tukialus-hankkeessa toimimiseen jatkossa. Tutkimukseen osallistuminen on maksutonta. Yhteystiedot mahdollisia kysymyksiä varten: Aura Leskinen (aura.leskinen@metropolia.fi).

Kokemuksesi ja ajatuksesi ovat minulle tärkeitä. Kiitos osallistumisestasi!

Suostun siihen, että minua haastatellaan. Annan myös luvan nauhoittaa haastattelun.
Haastattelun nauhat tuhoetaan heti niiden purkamisen jälkeen.

Päiväys _____

Haastateltavan allekirjoitus ja nimen selvennys

Liite 3. Teemahaastattelun runko

Minkälaista tässä Tukialus- toiminnassa toimiminen on ollut?

-Mitä hyvää, mitä huonoa?

Onko sinun mielipidettäsi otettu huomioon tässä Tukialuksen toiminnassa? Jos, niin miten? (Koetko, että sinulla on mahdollisuus vaikuttaa Tukialuksen toimintaan/vertaistoimintaan Tukialuksessa?)

Millaisena koet tämän jalkautumisen työmuotona? Entä työparityöskentelyn? (Ammattilainen/vertainen)

Miten koet oman roolisi tässä työyhteisössä/työryhmässä? Millaiselta työskentely on tuntunut Tukialuksen ammattilaisten ja muiden vertaisten kanssa?

Osaatko sanoa mikä on saanut sinut osallistumaan juuri tähän (Tukialuksen) toimintaan?

Mitenkä tätä toimintaa tulisi teidän kokemusten mukaan parantaa/kehittää? Vai tarvitseeko toimintaa ylipäänsä parantaa/kehittää?

Tulisiko teille vielä mieleen jotain toiveita liittyen Tukialuksen toimintaan jatkossa (yleisesti/vertaistoiminta)?